

טבילת כלים בשבת/הרב לירון מידני

א. סוגיית הגמרא ושיטת הר"ף

סוגיית הגמרא בביצה

איתא במשנה בביצה (יז:): חל (יום טוב) להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים: מטבילין את הכל (אדם וכלים) מלפני השבת, ובית הלל אומרים: כלים – מלפני השבת, ואדם – בשבת. ע"כ. כלומר, אדם מצווה לטהר את עצמו ברגל (כמבואר בגמרא ב"ה ז:), ולכן צריך להטביל את עצמו ואת כליו לטהרה בערב יו"ט, וכשחל ערב יו"ט בשבת – סוברים ב"ש שצריך להיטהר בערב שבת, משום שאסור לטבול או להטביל כלים לטהרה בשבת ויו"ט. ולעומתם ב"ה סוברים, שאסור להטביל כלים לטהרה בשבת ויו"ט, אולם אדם מותר לטבול לטהרה בשבת ויו"ט.

ובמשנה בשבת (לד.) איתא: "ספק חשכה ספק אינה חשכה... אין מטבילין את הכלים". ומבואר שהאיסור להטביל כלים הוא גם בבין השמשות. ובגמרא (ביצה יז:–יח:) נאמרו ד' טעמים לאיסור טבילת כלים:

א. רבה אמר: גזירה שמא יטול את הכלי בידו, ויעברנו ד' אמות ברה"ר ממקומו עד המקוה [ואפילו אם יש לו בור בחצרו – אסור, גזירה משום בור ברה"ר. ואפילו ביו"ט (שמותר לטלטל בו ברה"ר לצורך) – אסור, גזירה משום שבת].

ב. רב יוסף אמר: גזירה שמא יסחט את הכלים שהטביל [כגון בבגדים, ואפילו בכלים שלא שייך בהם סחיטה – אסור, גזירה משום בגדים].

ג. רב ביבי אמר: אם נתיר להטביל כלים ביו"ט – האדם יבוא להשהות את טבילת כליו עד יו"ט, שהוא פנוי בו, ולכן אסרו להטביל כלים ביו"ט [לשיטת רש"י, החשש שלנו בהשהיה הוא, שמא יבוא בתוך כך לידי תקלה להשתמש בכלים תרומה. לשיטת המאירי, החשש שלנו בהשהיה הוא, שנמצא האדם מכוון מלאכתו לשבת ויו"ט¹. והרא"ה ביאר בשם

¹ וראיתי בהערות המהדיר למאירי, שכתב שדברי המאירי הם כפירוש ר"ח. אולם לענ"ד לשונו של ר"ח היא סתומה, שכתב וז"ל: "ונמצא משהא אותם ביום טוב", וקשה לומר בודאות

"יש מפרשים", שהחיוב הוא ליטהר לפני יו"ט ויבוא יו"ט בטהרה, ואם משהה את הטבילה ליו"ט – נמצא שאינו מקיים את עיקר החיוב. וגם שבת הסמוכה ליו"ט – עשאוה כיו"ט ואסרו לטבול בה. וגם בשבת דעלמא אסרו, גזירה משום שבת הסמוכה ליו"ט]. ותניא כוותיה דרב ביבי.

ד. רבא אמר: מפני שנראה כמתקן כלי [ומ"מ אדם מותר לטבול בשבת ויו"ט, משום שהוא נראה כטובל על מנת להצטנן ולא כטובל לטהרה].

דברי הר"ף והרא"ש

והר"ף (ביצה י.) העתיק רק את טעמיהם של רב יוסף ורב ביבי, והשמיט את טעמיהם של רבה ורבא. וכתב עליו הרא"ש (ביצה פ"ב סימן יב) וז"ל: ותמהני, למה האריך לפרש משנה זו, מה שייך טבילת כלים האידינא? ועוד, לפי הטעמים שכתב מותר להטביל כלים חדשים ביום טוב! הלכך נראה, דטעמא דרבה עיקר, דהלכתא כוותיה לגבי דרב יוסף², וכן מציינו זה הטעם גבי שופר ולולב ומגילה³, וכן רבא בתראה הוא⁴. ומאלו שני הטעמים אסור להטביל כלים חדשים ביום טוב. ע"כ.

ביאור דברי הרא"ש

וצריך להבין מדוע כתב הרא"ש שלפי טעמי רב יוסף ורב ביבי מותר להטביל כלים חדשים ביו"ט. וביאר בביאור הלכה (או"ח סימן ס"ז), שלטעמו של רב יוסף (שמא יסחוט) אין לאסור טבילת כלים חדשים, משום שטבילת כלים חדשים אינה שייכת בכלים שהם בני סחיטה, ולכן לא שייך לגזור אטו כלים שהם בני סחיטה. ולטעמו של רב ביבי (שמא ישהה) ג"כ אין לאסור טבילת כלים חדשים,

שכוונתו לפירושו של המאירי. וכן מצאתי בהערות המהדיר לפירוש ר"ח (הוצאת מכון לב שמח), שכתב (הערה 63) דלא נתברר בדברי ר"ח מה החסרון בהשהיה.

² כמבואר בגיטין (עד:).

³ שאסור לתקוע בשופר ברה"ה שחל בשבת (רה"ה כט:), או ליטול לולב בסוכות שחל בשבת (סוכה מב ס:), או לקרוא מגילה בפורים שחל בשבת (מגילה ד:), והכל מטעם גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר. ומבואר דק"ל כטעמיה דרבה.

⁴ וק"ל דהלכתא כבתראי.

שגזירת שמא ישהה שייכת דוקא בכלי טמא, שאם ישהנו – יש חשש שישתמש בו תרומה ויאכל תרומה טמאה, משא"כ בכלי חדש, שגם אם ישתמש בו בלי טבילה – אין המאכל נאסר, ואף ההשתמשות עצמה אינה אסורה אלא מדרבנן.

מדברי ראשונים אחרים מוכח שטעמו של רב יוסף שייך גם בטבילת כלים חדשים

וכתב המאירי (ביצה יח. וז"ל: מכיון שביארנו שגוזרין כלים שאינן בני סחיטה אגב אותן שהן בני סחיטה, שאלו בתוספות, היאך התירו בפרק כל כתבי בקורות שאכל בהן ערבית להדיחם בשחרית⁵, והרי יש להם לגזור אטו אותם שהם בני סחיטה! ותירצו, א-שלא גזרו אלא בהטבלה של מצוה וטהרה, אבל הדחה של רשות – לא. ב-ועוד, שאותה הדחה לא שייכא אלא באותם הכלים שאינן בני סחיטה, אבל טבילה לטהרה – שייכא בכולהו. ע"כ. וכי"ב כתב המכתם.

והנה, לתירוצם הראשון של התוס', גזירת שמא יסחוט שייכת גם בטבילת כלים חדשים, שהרי הדחת קערות שייכת רק בכלים שאינם בני סחיטה, ובכל זאת לא התירוה אלא מפני שהיא מעשה הרשות, אבל אם היתה מצוה – לא, ומכאן נלמד לטבילת כלים חדשים, שהיא של מצוה, דשייכת בה גזירת שמא יסחוט למרות שהיא רק בכלים שאינם בני סחיטה. והרשב"א (ביצה יח. ד"ה גזרינן) הביא רק את תירוצם הראשון של התוספות.

ולתירוצם השני של התוס', נראה להתיר טבילת כלים חדשים אליבא דרב יוסף, כיון שטבילת כלים חדשים אינה שייכת בכלים שהם בני סחיטה, ודמי להדחת קערות שהתירו מטעם זה. ומ"מ ניתן לומר, שלא התירו אלא בהדחת קערות, שפעולה זו שונה באופיה מטבילת כלים טמאים, אולם בטבילת כלים חדשים, שהיא אותה פעולה ממש של טבילת כלים טמאים – יש לאסור, כיון שפעולת הטבילה שייכת גם בכלים שהם בני סחיטה, בטבילה לטהרה. אלא שמלשון התוס' נראה להתיר כהבנה הראשונה, שהרי כתבו: "אבל טבילה לטהרה – שייכא בכולהו". ומ"מ אינו מוכרח לענ"ד.

⁵ אולי צ"ל: לשחרית, שלשון הברייתא שם היא: "תנו רבנן: קערות שאכל בהן ערבית – מדיחן לאכול בהן שחרית".

והרא"ה (ביצה יח. ד"ה רב יוסף) כתב וז"ל: וכי תימא, והרי הדחת קערות וכוסות התירו בשבת, ולא גזרינן אטו כלים דבני סחיטה! לא דמיאן (פירוש: אינם דומים), דבכלים דבני סחיטה – לא שייכא בהו הדחה אלא כיבוס, ודבר ידוע הוא דחשיב מלאכה, אבל טבילה – דבר השווה הוא לכל הכלים, וכיון ששרה אותן במים – אתי לידי סחיטה. ע"כ. וכי"ב כתב הר"ן (ביצה י. בדפי הר"ף). ונראה לבאר דבריו, שבנקיון מלכלוך יש הבדל בלשון בני האדם בין בגדים לקערות, שבקערות הפעולה נקראת "הדחה", ובבגדים "כיבוס", ולכן אם נתיר להדיח קערות – אף אחד לא יטעה מכאן להתיר כיבוס בגדים, ובפרט שהמילה "כיבוס" מצד עצמה ידועה כמלאכה האסורה בשבת. לעומת זאת, בטבילה – אין הבדל בלשון בני האדם, והפעולה נקראת "טבילה" בין בבגדים ובין בכלי אכילה, ולכן גזרינן הני אטו הני.

ולתירוצו נראה שיש לגזור גם בטבילת כלים חדשים, שהרי הפעולה הנקראת "טבילה" שייכת אף בכלים בני סחיטה, בטבילת בגדים טמאים⁶.

⁶ וחשבתי שאולי יש לדחות, ששאלת הרא"ה היתה רק על נקיון מלכלוך, ששייך גם בקערות (הדחה) וגם בבגדים (כיבוס), בדומה לטבילת כלים טמאים, ששייכת גם בכלים וגם בבגדים, אולם לגבי טבילת כלים חדשים, שאינה שייכת בבגדים כלל – לא היתה שאלה מלכתחילה וברור שאין לגזור.

אולם, ביאור זה חסר בדברי הרא"ה, שהרי הקשה בפשיטות מדוע בהדחת קערות לא גזרינן אטו בני סחיטה כמו בטבילת כלים, ואם הביאור הוא כמו שרציתי לדחות – לכאורה היה צריך לבאר דבריו יותר באריכות, כגון שיכתוב: "ולא גזרינן אטו כיבוס, שהוא נקיון כלים דבני סחיטה" (דלכאורה הדחת קערות וכיבוס בגדים – הן מלאכות שונות, למרות שמצד הפעולה שתיהן מנקות מלכלוך, ולא הייתי חושב כלל לגזור הדחת קערות אטו כיבוס בגדים, ולכן אם זו היא כוונת הרא"ה – לכאורה היה צריך לבאר דבריו). ועוד, שמשאלתו מדוע בהדחה לא גזרינן אטו כלים דבני "סחיטה" – לא משמע כמו שרציתי לדחות, כי אם שאלתו מלכתחילה היתה מדוע אין אנו גוזרים נקיון קערות אטו נקיון בגדים – עצם הכיבוס של הבגד המלוכלך אסור מדאורייתא, והוא עיקר המלאכה, וזה עוד לפני שמגיעים לסחיטה.

עוד יש להוסיף, שמדברי המאירי והמכתם מוכח ששאלתם היתה גם אם אין מציאות של בני סחיטה, שהרי תירוצם השני הוא שבהדחת קערות לא גזרו משום שאינה שייכת בבני סחיטה, ומשמע שבשאלתם (וכן בתירוצם הראשון) היה מקום לאסור אף אם אין שייך בני סחיטה כלל. ודו"ק.

והשיטה מקובצת (ביצה יח. ד"ה גזרה הני) כתב וז"ל: ואף על פי שהתירו להדיח קערות לאכול בהן, התם לא גזרו כדי שלא ימנע משמחת יום טוב.⁷ ע"כ. ונלע"ד לבאר דבריו, שטבילת כלים טמאים היא צורך שבד"כ נוצר לפני יו"ט, ולכן אם נאסור טבילת כלים ביו"ט – הפתרון יהיה להטביל לפני כן. לעומת זאת, הדחת קערות היא צורך שבד"כ נוצר בתוך יו"ט, שאחר שאכל את סעודת הערב – צריך להדיח את הכלים לצורך סעודת שחרית, ואחרי סעודת שחרית – צריך להדיח לצורך סעודת הצהרים, ואם היינו אוסרים הדחת הקערות – ממילא הוא היה נמנע משמחת יו"ט.

ולתירוצו נראה ג"כ לאסור טבילת כלים חדשים ביו"ט, שהיא צורך שבד"כ נוצר לפני יו"ט.

והים של שלמה (ביצה פ"ב סעיף יט) והשאגת אריה (סימן נו) כתבו מסברא, דאף רב יוסף אוסר טבילת כלים חדשים בשבת, שמאחר שגזר כלים שאינם בני סחיטה אטו בני סחיטה – גוזר גם טבילת כלים חדשים אטו טבילת בגדים מטומאה.⁸

⁷ וראיתי בהערות המהדיר לחידושי הרשב"א (מהדורת מוסד הרב קוק הערה 126) שהקשה על דברי השטמ"ק, דבהדחת קערות מדובר בשבת ולא ביו"ט, וא"כ מה תירץ שהתירו משום "שמחת יו"ט"? אולם לענ"ד אין זו הערה כלל, שהרי בגמרא בשבת (קמח:): נחלקו רבה ורב יוסף אם הלואת יו"ט ניתנה ליתבע, ורבה התיר משום דלא ליתי לאמנועי משמחת יו"ט, ומסוגיית הגמרא שם מוכח שמדובר גם על הלואת שבת, וכמו שהוכחו במישור בהערות איש מצליח למשנה ברורה (ח"ה, בהערות שבסוף הספר, סימן תקכה משנה ברורה סק"ג), והרי לנו שהגמרא נקטה לשון "שמחת יו"ט" למרות שלפעמים מדובר גם על "עונג שבת", כי גם עונג שבת – מצוה רבה היא, וחשו לה חכמים.

⁸ וראה בשאגת אריה שכתב, שאע"פ שיש כאן גזירה שלישית,⁸ דגזרינן טבילת כלים חדשים דלעולם לא שייך בהו סחיטה אטו טבילת כלים דלאו בני סחיטה נינהו לטהרתן,² ואינהו גופייהו אטו כלים דבני סחיטה נינהו לטהרתן,² דגזרינן בהו שמא יסחוט, מ"מ, כיון דלרב יוסף גזרו חכמים בטבילת כלים גזירה לגזירה, שהרי גזרו על כלים דלאו בני סחיטה נינהו אטו כלים דבני סחיטה נינהו, והוא גופיה אינו אלא גזירה שמא יסחוט, אף על גב דבעלמא גזירה לגזירה לא גזרינן, ש"מ השוו חכמים דבריהן בגזירת טבילת כלים, וא"כ יש לאסור בכל עניין, ואפילו בגזירה שלישית ויותר, ולכן יש לאסור גם טבילת כלים חדשים.

המורם מכל האמור, שלתירוצם הראשון של התוס', ולתירוצי הרשב"א, הרא"ה, הר"ן והשטמ"ק, נראה שגזירת סחיטה שייכת גם בטבילת כלים חדשים, וכ"כ גם היש"ש והשאגת אריה, וממילא לשיטתם, הר"ף שהעתיק את טעמו של רב יוסף – יאסור הטבלת כלים חדשים בשבת.

אפשר שגם טעמו של רב ביבי שייך בטבילת כלים חדשים

גם מש"כ הרא"ש שלטעמו של רב ביבי (שמא ישהה) מותר להטביל כלים חדשים, אפשר שזה נכון לפי מה שפירש רש"י, שהחשש בהשהיה הוא שמא יבוא בתוך כך לידי תקלה להשתמש בכלים תרומה, וחשש זה לא שייך בטבילת כלים חדשים, שגם אם ישתמש בהם – המאכל לא ייאסר. וכן אפשר לומר שזה נכון לפי הפירוש שהביא הרא"ה בשם "יש אומרים", שהחשש בהשהיה הוא משום שחייב אדם לטהר את כליו לפני יו"ט ויבוא יו"ט בטהרה, וגם חשש זה לא שייך בהטבלת כלים חדשים. אולם, לפי מה שפירש המאירי (וכ"כ הרא"ה והר"ן לחד פירושא), שהחשש בהשהיה הוא שנמצא האדם מכוון מלאכתו לשבת ויו"ט – זה שייך אף בטבילת כלים חדשים. ומאן לימא לן שהר"ף לא מפרש כהמאירי בזה? ואפשר, שאף לפירוש שהביא הרא"ה יש לאסור טבילת כלים חדשים, כי גם בטבילת כלים מטומאה הטעם שהביא שייך רק ביו"ט או בשבת הסמוכה ליו"ט, ובכל זאת אסרו בכל שבתות השנה גזירה משום האי שבת (כך מבואר ברא"ה), וא"כ, אפשר לומר שגם בטבילת כלים חדשים גזרינן משום טבילת כלים טמאים, כשם שגוזרים בכל שבת אטו שבת הסמוכה ליו"ט.

וראה בדבריו, שהביא ראייה מהגמ' דלרב יוסף יש לגזור בטבילת כלים אף גזירה שלישית, ודחה ראייתו. ולענ"ד יש ראייה אחרת לדבריו מהגמרא, שאביי הקשה לרב יוסף את כל הקושיות שהקשה לרבה, והקושיא הראשונה היתה: "והא תנן: ושון שמשקינן את המים בכלי אבן לטהרן, אבל לא מטבילין. ואי איתא, נגזור השקה אטו הטבלה!" והשקה והטבלה שייכות רק בכלים שאינם בני סחיטה (דכלים בני סחיטה – לא יכילו המים בתוכם), והטבלה אסורה אע"פ שיש בה גזירה שלישית: הטבלה באינם בני סחיטה אטו טבילה באינם בני סחיטה, ואינה גופייהו אטו טבילה בבני סחיטה, דגזרינן בהו שמא יסחוט, ובכל זאת נאסרה ההטבלה! ואביי הקשה שגם השקה תיאסר אטו הטבלה, וענה לו רב יוסף שאין גוזרים בהשקה, משום שהיא מילתא דלא שכיחא, ועכ"פ מוכח מדבריו שהיה מקום לגזור אע"פ שיש כאן גזירה שלישית ורביעית, ומה שאין אנו גוזרים – זה רק משום שהיא מילתא דלא שכיחא.

ועכ"פ יוצא, שגם לטעמיהם של רב יוסף ורב ביבי אפשר לאסור טבילת כלים חדשים ביו"ט, וא"כ, הר"ף שהביא את טעמיהם יכול ג"כ לאסור בזה.

מדוע הר"ף לא הביא את טעמיהם של רבה ורבה

ומ"מ צריך ליישב את תמיהת הרא"ש, מדוע הר"ף השמיט את טעמיהם של רבה ורבה? ובשלמא אם היה מעתיק רק את טעמו של רב ביבי – היינו אומרים שזה משום שתניא כוותיה, אבל צריך ליישב מדוע העתיק גם את טעמו של רב יוסף, והשמיט את טעמיהם של רבה ורבה⁹.

יישוב הקרבן נתנאל והדחקים שבו

והקרבן נתנאל (על הרא"ש הנ"ל בביצה פרק ב, אות ל) כתב וז"ל: והנראה ליישב דברי הר"ף, דס"ל דהך טעמא שמא ישהה – שייך בכלים הראויים להשתמש בהם לח ויבש, אבל בכלי סחיטה, דאינן ראויים להשתמש בהן תרומת תירוש ויצהר כי אם תרומת דגן, משום האי חששא רחוקה – אינו מן הסברא לגזור שמא ישהה, אלא דרב ביבי סמך בכלי סחיטה אטעמיה דרב יוסף. אלא אטעמיה דרב יוסף לחוד הוי קשה, כלים דלאו בני סחיטה מאי איכא למימר? ומשני רב ביבי לתרוצי מילתא דרב יוסף: בכלים דלאו בני סחיטה – גזרינן שמא ישהה, דראויין להשתמש בהן לח ויבש. והשתא ניחא דלא פסק כרבה ורבה, דהא תניא כוותיה דרב ביבי, ש"מ דהנך טעמי דרבה ורבה ליתא, דא"כ למה תני בברייתא שמא ישהה? אבל לרב יוסף איכא למימר דהברייתא ס"ל ג"כ טעמא דרב יוסף, אלא שצריכה לטעמא שמא ישהה לכלים דלאו בני סחיטה נינהו. ע"כ.

אולם לכאורה יש להקשות על דבריו. ראשית, ביאורו חסר מאד מן הספר. ועוד, שכל ביאורו מבוסס על כך שהר"ף פירש, דהחשש שמא ישהה – היינו שיבואו להשתמש בכלי תרומה, אבל לביאורים האחרים שראינו, שהחשש הוא

⁹ אמנם, המהרש"א (ביצה יח ס.) יישב שפיר מדוע נזקק הר"ף לטעם נוסף מלבד טעמו של רב ביבי, ונביא את דבריו בעזה"ל לקמן בביאור דעת הרמב"ם. אולם, עדיין קשה, מה ראה הר"ף לנקוט כטעמו של רב יוסף ולא כטעמי רבה ורבה? ועוד יש להעיר, שיישובו של מהרש"א נכון דוקא אם הר"ף פירש את חשש ההשהיה כרש"י או כיש אומרים שהובאו ברא"ה, אולם אם הר"ף פירש כמאירי וסיעתו – אין מקום לדברי המהרש"א.

שמה יכוון מלאכתו לשבת וי"ט, או שמה ייכנס ליו"ט בטומאה – החשש שייך גם בכלים בני סחיטה. ואף לביאור רש"י, לענ"ד אין זו חששא רחוקה כ"כ שישתמש בו תרומת דגן, ומשום חששא זו היה ראוי לנו לגזור שמה ישהה, ועוד, דלהרמב"ם (הלכות תרומות פ"ב ה"א) מעשר כל פירות האילן הוא מדאורייתא ולא רק דגן תירוש ויצהר, וא"כ החששא אינה רחוקה כלל וכלל, ומאן לימא לן שהר"ף חולק על הרמב"ם בזה?

ישוב הראשון לציון והדוחק שבו

והאור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (ביצה יח. ד"ה ונראה דהר"ף) כתב וז"ל: ונראה דהר"ף מפרש מאי דקאמר הש"ס "תניא כוותיה דרב ביבי" כפשטה, דהברייתא מסייעא לרב ביבי בשינויא דמתניתין... וכיון דתלמודא מסייע אוקמתא דרב ביבי מהברייתא – הכי נקטינן בין ביום טוב בין בשבת... ומאי דמייתי הר"ף מילתיה דרב יוסף – לאו משום דפסיק כוותיה במאי דקמן, אלא לומר דלא אתא רב ביבי לשנויי טעמא דאיסור טבילת כלים אלא בכלים דלאו בני סחיטה נינהו, אבל כלים דבני סחיטה נינהו – אסור להטביל בלאו טעמא דשמה ישהה. ונפקא מינה לאסור אפילו כלים שנטמאו ביו"ט, דכל בני סחיטה נינהו – אסור שמה יסחוט, והא מילתא הלכתא היא. עכ"ל.

ובאמת, דבריו מתיישבים היטב על הלב בסברא, שבכלים בני סחיטה יש חשש גדול שמה יסחוט, ומסתבר שלכו"ע יש לחשוש לזה, ולאסור אף בכלי שנטמא ביו"ט. אולם, לענ"ד קצת קשה להכניס הסבר זה בדברי הר"ף, משום שהר"ף הביא את טעמו של רב יוסף, ובנוסף לכך הביא גם את קושיית הגמרא ותירוצה: "תינח כלים דבני סחיטה נינהו, כלים דלאו בני סחיטה נינהו מאי איכא למימר? גזירה הני אטו הני", ולפי דברי האור החיים הקדוש, שהר"ף מסכים עם גזירה זו רק בכלים שהם בני סחיטה, לשם מה הביא הר"ף את קושיית הגמרא ותירוצה לגבי כלים שאינם בני סחיטה?

ישוב החתם סופר והדוחק שבו

והחת"ס (בחיידושי לביצה יח.) ביאר מדוע הר"ף דחה את טעמי רבה ורבא, ולצורך הבנת דבריו נקדים הקדמה קצרה.

רבה ביאר את טעם איסור טבילת כלים בשבת וי"ט, שהוא מגזירה שמא יוליך את הכלי ד' אמות ברה"ר, וגזרו אף בבור בחצירו אטו בור ברה"ר, וגזרו אף ביו"ט (שמותר לטלטל בו לצורך) אטו שבת. והקשה עליו אב"י, שאם באיסור טבילת כלים החמירו לגזור גזירה לגזירה, מדוע התירו לטבול ביו"ט כלי שנטמא בולד הטומאה, ולא אסרו זאת מגזירה שמא יטביל כלי שנטמא באב הטומאה? ותירץ רבה, שכלי שנטמא בולד הטומאה הוא שני לטומאה, וא"כ, אינו מטמא חולין אלא רק תרומה (שאינן שני עושה שלישי בחולין אלא בתרומה), וממילא הנפק"מ של דין זה תהיה רק לגבי כהנים, והכהנים זריזים הם, ולכן לא גזרו בזה.

והקשו התוספות (יח. ד"ה היכי משכחת לה), שבכלי שנטמא בולד הטומאה יש נפק"מ גם לישראלים, משום שהוא מטמא גם משקין של חולין, וא"כ לכאורה יש לגזור בו! ותירצו, דמיירי בכלי שאינן ראוי להשתמש בו משקין, כגון כלי מנוקב.

וכתב על זה החת"ס וז"ל: ואמנם נ"ל לרב יוסף לא צריכי להך שינוי דחיקי, דממ"נ כלים דבני סחיטה – לא שייך משקין, ודלא בני סחיטה, כיון דלא גזרו בהו אלא משום בני סחיטה – לא חמירי מינייהו, ולא גזרו בולד הטומאה אפי' אי חזי' למשקין. ונ"ל היינו טעמא דשביק רי"ף שינוי דרבה ופסק כרב יוסף... דלרבה שינוי דחיקא הוא, ואשנוי דחיקא לא סמכינן, משא"כ לרב יוסף. ע"כ.

אולם, לענ"ד קשה מאד לומר שהרי"ף דחה את דברי רבה מפני שתירוצו באחד מהמהלכים בסוגיא דחוק לדעת החת"ס, והרי"ף פשוט השמיט את דברי רבה, ואפילו לא טרח לציין את הדוחק שמכוחו הוא דוחה את דברי רבה. ועוד, שהרשב"א (ביצה יח. ד"ה ולד) תירץ את קושיית התוס' בתירוץ פשוט יותר, שאע"פ שלפעמים יש נפק"מ גם בחולין (במשקין) – מילתא דלא שכיחא היא, ואף בה לא גזרו רבנן.

וכתב עוד החת"ס, שהרי"ף לא קיבל את טעמו של רבא, משום שלטעמו של רבא אסור להטביל כלי משום שנראה כמתקן, אבל אדם מותר לטבול משום שהוא נראה כטובל על מנת להצטנן. והקשו על זה בגמרא, שא"כ מדוע מותר לטבול ביוה"כ, הרי ביוה"כ אסור לטבול על מנת להצטנן, וממילא מוכח שהוא טובל לטהרה! ותירצה הגמרא: "הואיל ובשבת שרי – ביום הכפורים נמי שרי" (פרש רש"י: כיון דבשבת, דחמירא במלאכה, שרי משום טעמא דמיקר – ביום הכפורים נמי שרי, ואף על גב דלא נראה כמיקר, שלא תחמיר לענין מלאכה ביום הכפורים משבת).

והר"ף (סוף מסכת ביצה) כתב, שהחמירו חכמים במוקצה ביו"ט יותר מבשבת, והביא ראיות לדבר. והקשה עליו הרד"ה (ביצה א:): ממה שלימד רבא כאן, דהואיל ובשבת שרי – ביוה"כ נמי שרי, וא"כ, אף אנו נאמר שהואיל ומוקצה מותר בשבת – מותר גם ביו"ט, שלא תחמיר ביו"ט יותר מבשבת! וכתב החת"ס, שמכח קושיא זו דחה הר"ף את דברי רבא כאן.

אולם, לכאורה הסבר זה קשה מאד, שהרי הרמב"ן (במלחמות א--ב.) והר"ן (על הר"ף סוף מסכת ביצה) יישבו שפיר את קושיית בעל המאור, וז"ל הר"ן: ולקושייתו של בעל המאור ז"ל יש לומר, דכי אמרינן "ליכא מידי דבשבת שרי וביום הכיפורים אסור" – הני מילי בשבת ויוה"כ, שדינם שוה וקדושה אחת להם, ולא אתי לזלזולי ביום הכפורים¹⁰, אבל ביום טוב, משום דאתי לזלזולי ביה – לא ראו להשוותו לשבת. והרי מצינו שמחלקין ביניהם, שהרי אמרו (שבת מה.): "מניחין נר על גבי דקל בשבת, ואין מניחין ע"ג דקל ביום טוב", ולפיכך, כל מוקצה, אף על פי שהוא מותר בשבת – אסור ביום טוב. ע"כ. ולסברא זו יש בית אב בכמה מקומות בתלמוד¹¹. ולכן לענ"ד קשה מאד לומר שהר"ף דחה דברי רבא מחמת קושיית הרד"ה^{12,13}.

¹⁰ וראה בתוספות חולין (קא: ד"ה הזיד) דאיכא אינשי דחמיר להו יוה"כ יותר משבת, והכי חזינן האידינא.

¹¹ למשל: בתענית (יז:): "הללו דברי תורה, ודברי תורה אין צריכין חיזוק, הללו דברי סופרים, ודברי סופרים צריכין חיזוק". וכן בחגיגה (כב:): "מתוך חומר שהחמרת עליו בתחילתו – הקלת עליו בסופו". ויסוד זה מתבאר במקומות נוספים בתלמוד, ולא מסתבר שרבא חולק על כל המקומות הללו.

¹² ואפילו הרד"ה (שם) לא העלה על דעתו לדחות את דברי רבא מחמת הקושיא, אלא חילק חילוק כדי ליישב הקושיא. עיין בדבריו.

¹³ וראה בשו"ת כתב סופר (סימן ט), שביאר באריכות מדוע הר"ף לא העתיק את טעמי רבה ורבא, ולענ"ד גם דבריו חסרים מאד בדברי הר"ף. ואכמ"ל.

נראה שהרי"ף לא דחה את טעמי רבה ורבא

וכיון שלא מצאתי טעם מספיק מדוע ידחה הרי"ף את טעמי רבה ורבא¹⁴, נלע"ד לומר שהרי"ף באמת לא דחה את טעמיהם, ומ"מ, מכיון שטעמיהם

¹⁴ והעירני הרב איתן זמורה שליט"א, שאולי הרי"ף דחה את טעמו של רבה, משום שבסוגיא אחרת רב חסדא חלק עליו ותניא כוותיה דרב חסדא, דמבואר במשנה בשבת (כ:): שאסור להדליק נרות שבת בשמן שריפה (שמן של תרומה שנטמאה), ובגמרא (שבת כג:): נחלקו אמוראים בטעם האיסור, וז"ל הגמרא: אמר רבה: ... מתוך שמצוה עליו לבערו (דילמא אתי ביה לידי תקלה דאכילה. רש"י), גזרה שמא יטה. אמר ליה אביי: אלא מעתה, ביום טוב לישתרי, אלמה תנן: "אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב"? [ומתרץ רבה:] **גזרה יום טוב אטו שבת**. רב חסדא אמר: לשמא יטה – לא חיישינן, אלא הכא ביום טוב שחל להיות ערב שבת עסקינן, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב... תניא כוותיה דרב חסדא: כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת – מדליקין בהן ביום טוב, חוץ משמן שריפה, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב. ע"כ. והרי"ף (שבת י: בדפי הרי"ף) הביא רק את טעמו של רב חסדא ושתניא כוותיה. ואפשר שמשום כך דחה הרי"ף בסוגיין את טעמו של רבה, שהרי טעמו מבוסס על כך שגוזרים יו"ט אטו שבת, ובסוגיא במסכת שבת נדחתה גזירה זו.

ויש להוסיף על דבריו, שאף מסוגיא אחרת עולה דאין לגזור יו"ט אטו שבת, שבמשנה בביצה (לב:): מבואר שאסור לטלטל בקעת של עץ ביו"ט כדי לסמוך בה את הקדירה או את הדלת, והקשתה הגמרא (שבת ככד:), מדוע נאסר לטלטל הבקעת ביו"ט, והלא דינה צריך להיות ככלי שמלאכתו להיות (שהרי עומדת להסקה והסקה מותרת ביו"ט)? ותרצה הגמרא: "כיון דבשבת דבר שמלאכתו לאיסור הוא – גזירה יום טוב אטו שבת", והמשיכה הגמרא לדון וז"ל: ומי גזרינן (יו"ט אטו שבת)? והתנן: "משילין פירות דרך ארובה **ביום טוב, אבל לא בשבת!**" ומי לא גזרינן? והתנן: "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד"!... אמר רב פפא: לא קשיא, הא (המשנה שלא מחלקת בין יו"ט לשבת) – בית שמאי, הא (המשנה שמקילה ביו"ט יותר משבת) – בית הלל, דתנן: "בית שמאי אומרים: אין מוציאין את הקטן ואת הלולב ואת ספר תורה לרשות הרבים. ובית הלל מתירין". ע"כ. הרי שאמרה הגמרא, שרק לדעת בית שמאי גזרינן יו"ט אטו שבת, אבל לב"ה לא גזרינן יו"ט אטו שבת.

אמנם, לפי כל זה מובן מדוע יש לדחות את טעמו של רבה, אך לא מובן מדוע לדחות את טעמו של רבא, ולא מצאתי טעם מספיק לכך, ומשום כך נראה לי כמו שכתבתי בפנים, שהרי"ף לא דחה את טעמו של רבא, ומה שלא הביאו – הוא משום שאין טעמו מתיישב על הלב בפשיטות כ"כ וגם אין כ"כ נפק"מ בהבאתו.

והשתא דאתינן להכי, אפשר שאף את טעמו של רבה לא דחה הרי"ף, ומה שלא הביאו – הוא משום שאינו מתיישב על הלב בפשיטות כ"כ וגם אין כ"כ נפק"מ בהבאתו. [ומה שבסוגיית שמן

טעונים ביאור, ואינם מתיישבים על הלב בפשיטות כ"כ¹⁵, ואין כ"כ נפק"מ בהבאת טעמיהם, שהרי לכו"ע אסור להטביל כלים טמאים, מאיזה טעם שיהיה,

שריפה רב חסדא חלק על רבה ופסק הרי"ף כרב חסדא – אין הכרח מכאן שנדחתה הגזירה דיו"ט אטו שבת, אלא אפשר שרב חסדא חלק רק על עצם ההנחה של רבה, שמתוך שמצוה עליו לבערו – חיישינן שמא יטה, דלכאורה חשש רחוק הוא, כי מה לי אם מתבער בשעה אחת או בשתי שעות, ולמה יש חשש שהאדם יהיה להוט כ"כ שהשמן יתבער כמה שיותר מהר (ואמנם מסתבר לומר שיהיה מצוה להדליקן בהקדם, אך אחר שכבר דולק, מנין לנו לומר שיהיה מצוה להטותן כדי שיתבער כמה שיותר מהר)? ובפרט לפי מה שכתב רש"י, שאין מצוה עצמית לבערו, אלא רק מצד חשש התקלה, ובשעה שהנר דולק – הוא חשש רחוק לכאורה שישכח מטומאתו ויכבה את הנר על מנת לאכול מהשמן, ואפשר שרב חסדא לא חשש לתקלה אחר שהדליק את הנר. וגם מצד הסברא נראה שהאדם ינצל את ההיתר של התורה ליהנות מאורו של השמן הטמא, ולא ירצה לקרב את כיבוי. ומכל זה אפשר לומר, שרב חסדא חלק רק על ההנחה של רבה דחיישינן שמא יטה, אבל לא חלק על ההנחה ששייך לגזור יו"ט אטו שבת. וכן נלע"ד לדייק מלשונו של רב חסדא: "לשמא יטה לא חיישינן", ומבואר שהוא חלק על ההנחה דגזרינן שמא יטה, ולא דיבר בעניין גזירת יו"ט אטו שבת.

וגם מה שעולה מהסוגיא בשבת קכד:, שרק לבית שמאי שייך לגזור יו"ט אטו שבת – לכאורה הסוגיא היא לא אזלא אליבא דהלכתא, כי מהסוגיא היא עולה שמותר לטלטל בקעת ביו"ט, ושהמשנה בביצה האוסרת לטלטל בקעת ביו"ט – אזלא אליבא דבית שמאי, דגזרי יו"ט אטו שבת, אבל לבית הלל – מותר. אולם, הרי"ף (ביצה יח.: בדפי הרי"ף) העתיק את המשנה בביצה להלכה, שכתב וז"ל: אין סומכין את הקדירה בבקעת וכן בדלת... תניא נמי הכי: אין סומכין את הקדירה בבקעת וכן הדלת, לפי שלא ניתנו עצים אלא להסקה. עכ"ל. וכתב על זה הר"ן (ביצה יח: ד"ה לפי) וז"ל: וסוגיין דהכא (במסכת ביצה) מחלפא בהדי סוגיין דפרק כל הכלים (שבת קכד.), דהתם מייטינן מתני' דאין סומכין את הקדרה בבקעת, ואמרינן דהיינו טעמא, משום דגזרינן יום טוב אטו שבת, ומפקינן לה מהלכתא, דמוקים לה כב"ש... והכא לא מדכרינן עלה ב"ש. וסוגיין דהכא עיקר, משום דאיתא בדוכתא, הלכך נקטינן כסוגיין וההיא סוגיא ליתא. עכ"ל].

¹⁵ שהרי בפשיטות קשה להבין מדוע גזרינן יו"ט אטו שבת, והלא הטלטול ברה"ר עצמו – מותר ביו"ט, ואנו לא אוסרים אותו בגזירה אטו שבת, וא"כ, מה שייך לאסור טבילת כלי, שהיא גזירה משום טלטול, בגזירה דיו"ט אטו שבת? וגם קשה להבין בפשיטות מדוע התירו לאדם לטבול, שהרי אם בטבילת כלי שייך "מתקן" – לכאורה ה"ה באדם, ומה בכך שהוא "נראה כמיקר", הלא סוף סוף הוא עצמו יודע שהוא טובל לטהרה, ובמקומות אחרים בתלמוד נאסר תיקון בשבת ויו"ט אף אם אינו נראה כמתקן (כדוגמת הפרשת תרומ"מ, עיי' ביצה לז. וברש"י שם ד"ה תני רב יוסף. וכן במיעוט ענבי הדס, עיי' סוכה לג: שנאסר אף במלקטן לאכילה אם אין לו

ועוד, שטבילת כלים טמאים בין כה וכה אינה נוהגת בזמן הזה, לכן בחר הר"ף להעתיק רק את טעמיהם של רב יוסף ורב ביבי, שהם פשוטים יותר.

ומצאתי בית אב לדבריי בשו"ת שאגת אריה (סימן נו), שכתב וז"ל: וכיון דלענין טבילת כלים חדשים שכיון הר"ף להביא הא מתני' עם מה שנאמר עליו בגמרא בהלכותיו – ליכא שום נ"מ בין טעמא דרבה לדרב יוסף, דלדברי שניהם אסור להטבילן ב"ט, ואין ביניהם בזה אלא כעין משמעות דורשין, ולענין דינא ליכא נ"מ, היה נראה להר"ף יותר נכון טעמא של רב יוסף משל רבה, אי משום דלדבר הרשות ליכא למיגזר שמא יעבירונו, כמ"ש לעיל, א"נ משום דלרב יוסף שוה י"ט לשבת בהאי גזירה שמא יסחוט, שהרי סחיטה ב"ט נמי אסירא, אבל לרבה דגזר שמא יעבירונו ארבע אמות ברה"ר, כיון דהעברת ד"א ברה"ר גופיה ב"ט שרי, וגזירה רחוקה היא למיגזר י"ט אטו שבת, כמו דלא שייך למיגזר חול אטו שבת, דהא לענין זה – י"ט וחול שווין, כיון דאין איסור הוצאה נוהג ב"ט כמו בחול, לפיכך הביא טעם דרב יוסף. ע"כ.

וכן מצאתי בית אב לזה בדברי הים של שלמה (ביצה פ"ב סימן יט), שהוכיח מדברי הר"ף במסכת שבת שפסק כטעמו של רבא (ואע"פ שכאן הר"ף לא הביאו)¹⁶, וכתב על זה: "שמע מינה, דכולהו טעמא דאמוראי קושטא נינהו, וא"כ אסור להטביל כלים חדשים אף לדברי הר"ף".

לפי זה יש דחיה נוספת לדיוקו של הרא"ש מהר"ף

ולפי זה תשובה נוספת מוצאת לדברי הרא"ש, דלפי מה שנתבאר, הר"ף לא דחה את טעמי רבה ורבא, וכיון שלטעמיהם יש לאסור טבילת כלים חדשים ביו"ט – א"כ גם הר"ף יאסור.

הדס אחר! ואף אם נקבל את הסברא שנראה כמיקר, לא מובן מדוע יש להתיר ביוה"כ, שהרי אסור "להקר", וא"כ, ע"כ הוא נראה כטובל, והסברא ש"הואיל וכו' " אינה מובנת בפשיטות.

אמנם, אין בכל הקושיות הנ"ל כח לדחות מסברא את דברי האמוראים הקדושים, שקטנם עבה ממתנינו, ומ"מ אהני לן שכיון שממילא אין כ"כ נפק"מ בהבאת טעמיהם – נבחר להביא בסיכום הסוגיא את הטעמים היותר פשוטים. ולענ"ד בדרך זו הלך הר"ף.

¹⁶ לכאורה אפשר לדחות את ראיית המהרש"ל, ומ"מ הבאתי את דבריו כדי להוכיח, דאפשר

שהר"ף לא דחה את טעמי רבה ורבא.

ב. שיטת הרמב"ם

סתירה לכאורה בפסקי הרמב"ם

והרמב"ם בהלכות שבת (פ"ג ה"ח) כתב וז"ל: אסור להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי, אבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה כמיקר. ע"כ. ובהלכות יו"ט (פ"ד, ה"ז) כתב וז"ל: כלי שנטמא מערב יום טוב – אין מטבילין אותו ביום טוב, גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו¹⁷. ע"כ.

ולכאורה יש תמיהה גדולה בדברי הרמב"ם, מדוע בהלכות שבת הביא את טעמו של רבא ובהלכות יו"ט את טעמו של רב ביבי? והתמיהה גדילה כאשר אנו רואים את דבריו בפירוש המשנה (ביצה פ"ב מ"ב), שכתב וז"ל: אם היו הכלים טמאין – אסור להטבילן ביום טוב ולא בשבת, שהרי לפני הטבילה לא היו ראויין להשתמש בהן בדבר שמשמש בהן בו אחרי הטבילה, ונראה כמתקן מנא ביום טוב. ע"כ. הרי שבפיה"מ כתב הטעם שנראה כמתקן גם ליו"ט.

¹⁷ מלשונו משמע, שהוא מסביר את חשש ההשהיה דלא כרש"י וסיעתו (שהחשש הוא משום תקלה), שא"כ היה צ"ל: "שמא ישהה אותו בטומאתו ויבוא לידי תקלה", וק"ו שאינו מפרש כמאירי וסיעתו (שהחשש הוא שמא יכוון מלאכתו ליו"ט), שא"כ לא היה צ"ל: "שמא ישהה אותו בטומאתו", כי החשש אינו קשור לטומאה אלא לשביתת יו"ט, אלא נראה שמפרש כפירוש המובא ברא"ה, שהמצוה היא לטהר את עצמו וכליו לפני הרגל ויכנס יו"ט בטהרה, ולכן אסרו להטביל ביו"ט, כדי שיזדרז להטביל את הכלי לפני יו"ט, ולא "ישהה אותו בטומאתו" עד יו"ט. וכ"כ מרכבת המשנה חעלמא (הלכות שבת פ"ג ה"ח) ואברהם יגל (הלכות יו"ט פ"ד ה"ח).

והעירני הרב איתן זמורה שליט"א, שאפשר גם להבין דהרמב"ם מפרש את חשש השהיה כרש"י, ומה שלא הוסיף "ויבוא לידי תקלה" – הוא משום שתוספת זו אינה מופיעה בגמרא, ופעמים רבות שהרמב"ם מביא את דברי הגמרא ללא ביאור [ואע"פ שבגמרא כתוב רק "גזירה שמא ישהה", והרמב"ם הוסיף וכתב: "גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו" – זהו משום שהמשפט "גזירה שמא ישהה" – הוא משפט חסר, והרמב"ם לא רצה לכתוב משפטים חסרים. או משום שאם הרמב"ם היה כותב בסתמיות "גזירה שמא ישהה" – היינו יכולים בקלות לטעות ולהבין כוונתו, שהחשש הוא שמא יניח מלאכה זו ליו"ט ולא יהיה לו פנאי לאכול ולשתות, שזוהי סברא שכתב הרמב"ם לאסור דברים רבים ביו"ט (וכמו שביאר בתחילת הלכות יו"ט), ולכן כתב לנו הרמב"ם: "גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו" וכך לא נטעה, אבל יותר מזה הוא לא חשש לפרט].

ביאורים שנאמרו בדברי הרמב"ם

ובשו"ת מהרלב"ח (סימן טז) כתב לבאר את דברי הרמב"ם, וראשית כתב שהנפק"מ בין שבת ליו"ט תהיה בכלי שנטמא בו ביום, דבשבת, שהטעם הוא משום נראה כמתקן – אסור להטבילו, וביו"ט שהטעם הוא מגזירה שמא ישהה – מותר, שכיון שנטמא בו ביום – אין חשש שמא ישהה. וכתב מהרלב"ח לבאר מדוע ביו"ט אין חשש שנראה כמתקן, וז"ל: והטעם לסברא הזו, ר"ל לחלוק בין שבת ליו"ט לענין תיקון בזה, נלע"ד לומר אחד מב' דברים - א' או שנאמר שהאמת היא שאין בזה כל כך תיקון שיהא בו כדי לאסרו משום שנראה כמתקן, ולכן מותר ביו"ט, אבל משום חומרא דשבת גזרו בו. ב' או שנאמר שהאמת היא שהוא תיקון קצת, וראוי לגזור בו משום שנראה כמתקן, ולכן אסור בשבת, אבל ביו"ט מותר משום מכשירי אוכל נפש, כיון שנטמא בו ביום. ואף על גב דלדעת הרמב"ם ז"ל כל תיקון המכשירין אסור ביום טוב, כרבנן ודלא כרבי יהודה... כמו שכתב כל זה בעל מגיד משנה ז"ל (פ"ד מהלכות יו"ט ה"ח), עם כל זה נראה לחלק, כי דוקא כשעושה מעשה בגוף הכלי – אסור משום מתקן אפילו במכשירים, אמנם בטבילת הכלי, כיון שאינו עושה מעשה בגוף הכלי, אם הכלי ממכשירי אוכל נפש – אין ראוי לגזור בו משום מתקן¹⁸... וזה נראה יותר נכון, כי למה שאמרנו ראשונה אין טעם כלל. עכ"ל.

מהרלב"ח הציע ב' הסברים לחילוק בין שבת ליו"ט: א' בטבילת כלים אין תיקון כ"כ, ולכן היא מותרת ביו"ט, ומ"מ משום חומרת שבת – היא נאסרה בשבת. ב' טבילת כלים נראית כתיקון, ולכן היא נאסרה בשבת, ומ"מ היא הותרה ביו"ט, כיון שהיא מכשירי אוכל נפש וגם האדם אינו עושה מעשה בגוף הכלי. ומהרלב"ח העדיף את ההסבר השני, משום שלהסבר הראשון אין טעם כלל.

¹⁸ לכאורה יש להקשות, שהרי גם ר' יהודה שהתיר מכשירי אוכל נפש – לא התיר אלא מכשירים שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט (כמבואר בביצה כח: ובעוד מקומות), ולפי זה, בכלי שנטמא מערב יו"ט – היה ראוי לאסור משום "מתקן", ואילו הרמב"ם אסר בזה רק משום "גזירה שמא ישהה" ולא משום תיקון! ונראה לבאר בדעת מהרלב"ח, שכיון שכאן אינו עושה מעשה בגוף הכלי – אין לגזור משום מתקן כלל, ואפילו במכשירין שיכול היה לעשותן מעיו"ט.

ולענ"ד נראה מסיבה נוספת להעדיף את הביאור השני, משום שלביאור הראשון אין שום שייכות לתיקון ביו"ט, שהרי מצד האמת טבילת כלי אינה תיקון, ורק משום חומרא דשבת – היא נאסרה בשבת, וא"כ לא מובן מדוע בפירוש המשנה כתב הרמב"ם את טעם מתקן גם ביו"ט, ומוכרחים אנו לומר שהרמב"ם בחיבורו חזר בו ממה שכתב בפירוש המשנה. אולם, לביאור השני יש שייכות לתיקון גם ביו"ט, אלא שהתיקון הותר משום שהוא מכשירי אוכל נפש, ומשום הכי כתב הרמב"ם בפיה"מ את טעם מתקן גם ליו"ט, ואין צורך לומר שחזר בו. ואע"פ שמצאנו שהרמב"ם חוזר בו בחיבורו ממה שכתב בפירוש המשניות, מ"מ אי מצינן למימר שלא חזר בו – עדיף טפי.

ומהרש"א (ביצה יח. ד"ה רב ביבי) כתב לבאר, שבשבת החמירו יותר משום איסור מתקן, שאיסור שבת חמור, אבל ביו"ט, כיון שצורך יו"ט הוא – לא גזרו משום מתקן אלא משום תקלה¹⁹. עכת"ד. ונראה לבאר דבריו, שבאמת שייך כאן חשש של תיקון, ומ"מ לא רצו לאסור כי יש בזה צורך יו"ט, אולם בשבת, שחמור איסורה, לא התחשבו בזה שיש כאן צורך שבת, ואסרו.

ובספר שם יוסף (הלכות יום טוב פ"ד ה"ז) כתב לבאר בזה"ל: דכיון דהאי מתקן מנא דקאמר רבא – אינו אלא איסורא דרבנן, כדפירש רש"י, משום שמחת יום טוב – לא רצו חכמים לגזור, כיון שלא פשע, שהרי לא נטמא מערב יום טוב כדי שיטבלנו מקודם לכן. עכ"ל. כלומר, מכיון שאין כאן אלא איסור דרבנן שלא נוצר בפשיעה – לא רצו חכמים לאסור ביו"ט, כדי שלא יימנע משמחת יו"ט, אולם בשבת, שלא שייך הטעם של "שמחת יו"ט" – אסרו.

אולם, קשה לי על תירוצו, מכיון שהסברא להתיר משום "שמחת יו"ט" שייכת גם בשבת, שהרי נצטוינו גם על "עונג שבת", ומצאנו שחכמים התירו דברים מסוימים כדי שלא יימנע משמחת יו"ט, והתירו כן גם בשבת, כמו שהתירו ללוות ולקנות בהקפה כדי שלא יימנע משמחת יו"ט, והתירו כן גם בשבת. ואף התירו למי שהלוח ביו"ט לתבוע את הלואתו בבית דין (אחרי יו"ט), אע"פ שהיה מקום לאסור זאת, וזה כדי שלא יימנע משמחת יו"ט (כמבואר בשבת קמח:), וגם בשבת

¹⁹ ולפי מה שביארנו בהערה לעיל, לדעת הרמב"ם החשש אינו משום תקלה, אלא כדי שיטהר כליו לפני יו"ט ויבוא יו"ט בטהרה. ומ"מ, ביאורו של מהרש"א מתיישב גם לפי דברינו.

התירו, וכמו שהארכנו לבאר דינים אלו במקום אחר. וכן בשטמ"ק בסוגייתנו (הובאו דבריו לעיל) כתב, שלא אסרו להדיח קערות "כדי שלא ימנע משמחת יום טוב", והיתר זה נאמר בפשיטות על שבת (בגמרא שבת קיח.). הא קמן שהסברא להתיר משום "שמחת יו"ט" שייכת גם בשבת.

והצל"ח (ביצה יח. ד"ה ועפ"י הדברים האלה) כתב, שעל כרחנו הטעם ד"מיחזי כמתקן" – שייך רק בשבת ולא ביו"ט, וגם רבא שנתן טעם זה – לא התכוון אלא לשבת, כי באמת אין כאן איסור דאורייתא של תיקון כלי, רק החשש הוא שמא הרואה יאמר: "מה לי תיקון כלי מטומאתו, ומה לי תיקון משבירתו?". וא"כ, דבר זה אינו שייך בכלי שנטמא ביו"ט, שהרי גם אם יתקן כלי שנשבר ביו"ט – אינו עובר על איסור, דק"ל כר' יהודה, דמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מאתמול – מותר לעשותן ביו"ט [כמבואר בביצה (כח):] דהלכה כר' יהודה, ולדעת הכסף משנה (פ"ד ה"ט), גם הרמב"ם פוסק כר' יהודה שמן התורה הוא מותר, ולכן מותר להטביל כלי שנטמא ביו"ט. ולפי זה, גם בכלי שנטמא מערב יו"ט – אין לאסור משום מתקן, משום שהרואה את הטבילה – יסבור שהכלי נטמא ביו"ט עצמו, וכשם שהתיר רבא טבילת אדם משום שנראה כמיקר, כך יש להתיר טבילת כלי שנטמא מעיו"ט משום שנראה ככלי שנטמא ביו"ט, וממילא אין שום מקום לאסור ביו"ט מטעם נראה כמתקן. אולם בשבת, שלא הותרה בה מלאכת אוכל נפש – שייכת גזירת תיקון גם בכלי שנטמא בשבת, וממילא גם בכלי שנטמא מערב שבת.

וכיון שטעם מיחזי כמתקן שייך רק בשבת, צריך לידע איזה טעם סובר רבא באיסור הטבילה ביו"ט. וצריך להיות הטעם ההוא שייך רק ביו"ט ולא בשבת, דאם הוא היה שייך גם בשבת – לא הוצרך רבא לטעם מחזי כמתקן כלל. ולכן, כיון שטעמי רבה ורב יוסף שייכים גם בשבת²⁰, על כרחנו סובר רבא ביו"ט את טעמו של רב ביבי (שמא ישהה), ושטעם זה שייך רק ביו"ט, שיששה זמן רב ויבוא

²⁰ שהרי טעם רבה (שמא יעבירו) – שייך בעיקר בשבת, שיש איסור העברה ברה"ר, וביו"ט אסר רק מגזירה אטו שבת. וגם טעם רב יוסף (שמא יסחוט) – שייך בשבת כמו ביו"ט, ואדרבה, בשבת שייך יותר, שיש חשש סקילה, משא"כ ביו"ט שיש חשש לאו גרידא.

לידי תקלה, אבל בשבת, שאין ז' ימים בלא שבת – לא חיישינן לתקלה²¹, ולכן המציא רבא את טעם מתקן, כדי לאסור בשבת. ולפי זה, יפה עשה הרמב"ם שבשבת נתן טעם דמיחזי כמתקן וביו"ט נתן טעם שמא ישהה. עכת"ד הצל"ח. ולביאורו יוצא, שטעם מיחזי כמתקן – אינו שייך ביו"ט כלל, וא"כ נצטרך לומר, שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בפיה"מ את טעם מחזי כמתקן גם ביו"ט.

ובספר עדות ביהוסף (קונטרס אחרון הלכות יו"ט פ"ד סוף הלכה י"ז) כתב וז"ל: ופסק (הרמב"ם) כרבא, דבתראה הוא, וביו"ט אסר הטבילה במקצת והתירה במקצת, ואזדא ליה לכללא דכילל בריש הלכות אלו, דאף דמן התורה כולהו מילי דאוכל נפש מותרות הן, חכמים אסרו קצתן, שלא יניח אדם מלאכתו למועד ואתי למימנע משמחת יום טוב. ולא משום טעמא דרב ביבי אמרה, דרב ביבי משום תקלה דתרומה אמרה, וכדפרש"י ז"ל. זהו מה שנראה לי. והבוחר יבחר. עכ"ל. וכוונתו למה שכתב הרמב"ם בתחילת הלכות יו"ט (פ"א ה"ה), וז"ל: כל מלאכה שאפשר לה ליעשות מערב יום טוב, ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב – אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב, אף על פי שהיא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה? גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב, ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות, וימנע משמחת יום טוב, ולא יהיה לו פנאי לאכול ולשתות. עכ"ל. ומבאר העדות ביהוסף, שהאיסור בטבילת כלים הוא משום מתקן בלבד, אלא שהיה צריך להתיר הטבילה ביו"ט משום שהיא מלאכת אוכל נפש, ומ"מ אסרו לעשותה אם יכול היה להטביל מערב יו"ט, מגזירה שמא ישהה מלאכתו ליו"ט, וכמו שביאר הרמב"ם. ולפי זה הרמב"ם לא פסק כלל כטעמו של רב ביבי, כי רב ביבי אסר משום חשש תקלה, והרמב"ם אסר משום מתקן, ולא התיר מצד אוכל נפש, כדי שלא ישהה מלאכתו ליו"ט וימנע משמחת יו"ט.

²¹ וביאורו מתיישב היטב גם לפי מה שביארנו לעיל, שלדעת הרמב"ם הגזירה שמא ישהה היא משום שצריך לטהר עצמו וכליו לפני יו"ט ולא ביו"ט עצמו, ולפי זה אפשר בהחלט לומר, שהגזירה שמא ישהה שייכת רק ביו"ט ולא בשבת, כי רק ביו"ט יש מצוה לטהר.

ולענ"ד ביאורו קשה מכמה טעמים: א- לשון הרמב"ם כאן הוא "גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו", ומשמע שהחשש בהשהיה הוא מצד הטומאה, ולא מצד שיכוון מלאכתו ליר"ט (וכמו שביארנו בהערה לעיל). ב- כשהרמב"ם מתכוון ליסוד זה בהלכות יר"ט – הוא משתמש בלשון שונה, וכמו בפרק א הלכה ז, שכתב וז"ל: "אין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין את החטים ולא מרקדין ביום טוב, שכל אלו וכיוצא בהם אפשר לעשותן מערב יום טוב, ואין בכך הפסד ולא חסרון". וכן בפרק ד הלכה א כתב וז"ל: "שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה, אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב". וכן שם בהלכה י כתב וז"ל: "ולמה אסרו (לבקע עצים) בקורדום וכיוצא בו? שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שהרי אפשר היה לו לבקע מערב יום טוב". ואם כדברי העדות ביהוסף, היה צריך הרמב"ם כאן לכתוב, שאסור להטביל כלים ביר"ט "שהרי אפשר להטביל מערב יר"ט" או כיר"ב, ולא: "גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו".

וחשבתי לתרץ באופן אחר, שטבילת כלי אכן נראית כתיקון, ולכן הרמב"ם אסרה בשבת משום נראה כמתקן, אלא שביר"ט לא היה ראוי לאוסרה מטעם זה, משום שיש מצוה ליטהר ברגל, וגם איסור מלאכה ביר"ט קל מבשבת, ולכן הרמב"ם לא היה אוסרה ביר"ט מטעם נראה כמתקן, אלא מטעם שמא ישהה [שלפי מה שביארנו בדעת הרמב"ם, הכוונה היא שיזדרז ליטהר לפני הרגל, וזה דוקא מחזק את מצות הטהרה ולא פוגע בה]²².

ובית אב לזה מצאתי בדברי כמה אחרונים, אולם הם לא כתבו כן בדעת הרמב"ם, אלא בדעת רבה בסוגיא. הצ"ח (פסחים סה:) הביא את קושיית הר"ן, מדוע מקיימים מצות מילה בשבת, ולא גזרו חכמים שמא יטלטל את הסכין ד' אמות ברה"ר, וכמו שגזרו כן בשופר לולב ומגילה? ותירץ הר"ן, שבמילה טרוד

²² ולפי זה, טעם "מתקן כלי" שייך גם ביר"ט (אלא שהיה ראוי להתיר אם היה רק הטעם הזה), ולכן הרמב"ם בפירוש המשנה כתב טעם זה. וא"ת שזה דחוק, מכיון שסוף סוף לא היה לרמב"ם להביא טעם זה, אם אליבא דאמת אין להתחשב בו כדי לאסור! אפשר בהחלט לתרץ שהרמב"ם חזר בו ממש"כ בפירוש המשנה.

רק אבי הבן, ואם ירצה להעביר ד' אמות ברה"ר – יזכירוהו אחרים, משא"כ בשופר ומגילה ולולב, שהכל טרודים בהם. וכתב על זה הצ"ח (ד"ה ובביצה דף י"ז) וז"ל: נלע"ד דגם גבי טבילת כלים בשבת לא היה שייך לגזור שמא יעבירונו, שאם הוא טרוד להטביל, שאר העם אינו טרודים, ויזכירוהו, אלא דגם רבה שם במסכת ביצה סובר טעמא דרבא דמחזי כמתקן, ולכך אסור בכל שבתות השנה, אלא שבשבת ערב הרגל היה ראוי להתיר משום טהרת כלים ליום טוב שחייבים לטהר ברגל, ולא לחוש לשבות קל דמתקן, אלא שאז הכל טרודים בטבילה, שכל אחד מטהר כליו לרגל, ויש חשש שמא יעבירונו, שהרי הכל טרודים, ואין מי שיזכירונו. ע"כ. הרי לנו, שמצד מצות הטהרה ברגל – לא היה ראוי לאסור מטעם מתקן²³. וכדברי הצ"ח כתב גם החת"ס (ביצה יח ר.).

ומצאתי עוד בספר בגדי יו"ט (ביצה יז: ד"ה דכ"ע מיהת כלי בשבת לא), שכתב וז"ל: ולפי זה נראה ונאמר, דהנה מה דאמרינן בנטמא ביו"ט מטבילין אותו ביו"ט – י"ל דוקא ביו"ט הוא כן ולא בשבת, וכן אח"כ גבי ולד הטומאה – היה נראה ג"כ דדוקא ביו"ט הוי כן, כיון דלפמ"ש לקמן אף בכלים יש חיוב זה לטהר עצמו ברגל, לכך אף דבולד הטומאה נראה ג"כ כמתקן, כיון דלא הוי תיקון מן התורה רק מדרבנן – שוב לא העמידו דבריהם במקום מצוה של לטהר אותם ברגל. ואף אי נימא דבכלים ליכא מ"ע מן התורה לטהר ברגל, י"ל עכ"פ מדרבנן איכא מצוה, דחייבוהו לטהר אותם... ולכך אף דנראה כמתקן, כיון דליכא חשש שמא יעבירונו וחשש מלאכה דאורייתא, רק דנראה כמתקן, בזה מותר מכח מצות דאורייתא או דרבנן לטהר ברגל, אבל בשבת דעלמא – אסור אף ולד הטומאה מכח מתקן. ואתי שפיר שיטת הפוסקים דס"ל כלים חדשים אסור לטבול ביו"ט דהוי מתקן... דבאמת מתקן שייך אף בדרבנן, רק מכח מצות לטהר ברגל – התירו, אבל בכלים חדשים דלא שייך זה – אסיר מכח דנראה כמתקן. ולכך עכ"פ נראה דמה דנטמא ביו"ט מטבילין אותו ביו"ט – הוי רק ביו"ט, והוא דבאמת יש מ"ע לטהר ברגל אף הכלים. ע"כ.

²³ אלא שהצ"ח כתב כן אף לגבי שבת שחלה בערב הרגל, ואני הקטן איני אומר כן אלא ביו"ט, שאיסורו קל, ולא בשבת.

ושוב ראיתי שהציע כן גם הגאון ר' יצחק טאייב בערך השולחן (סימן שכג ס"ז), שכתב וז"ל: ואפשר דדוקא בכלים טמאים לא אסרו משום מתקן במקום מצוה דחייב לטהר ברגל, וכ"מ בש"מ, אבל טבילת כלים חדשים – הוי מתקן גם ביו"ט. ע"כ.

ומה שכתבתי שיש להקל בזה רק ביו"ט, שקל איסורו, ולא בשבת, סמך לזה ממה שאמרה הגמרא בביצה (כא.): "שאני שבות שבת משבות יו"ט", ומסברא זו התירו שם לזרוק דם של קרבן שנשחט שלא כדין ביו"ט, ולא התירו כן בשבת, ומה שאסרו זאת בשבת – הוא משום שזריקת הדם נחשבת כתיקון הקרבן, ומה שהתירו זאת ביו"ט – הוא כדי שיתקיימו מצוות הקרבן, שהן: זריקת הדם, הקטרת האימורים ואכילת הבשר, וראה ברש"י יבמות (צ: ד"ה וכבשי עצרת). הרי לנו שאף כשמתירים שבות במקום מצוה – יש מקום להקל בזה ביו"ט יותר מבשבת.²⁴

ושו"ר שגם הרמב"ן (ב"מ צ.) כתב כיו"ב, שביאר שחכמים החמירו בשבותים ביו"ט כמו בשבת, וכתב על זה וז"ל: וקשה לי, הא דאמרינן בפרק חרש (יבמות ק"ד א'): "יונק – מפרק כלאחר יד הוא, שבת דאיסור סקילה – גזרו ביה רבנן, יום טוב דאיסור לאו – לא גזרו ביה רבנן" (והרי שהחמירו בשבות שבת יותר משבות יו"ט)! וי"ל, בחדא מילתא ולא שכיחא ובמקום צער – אקילו ביום טוב, אבל בשאר כולהו שבות – עשאוהו (את יו"ט) כשבת, והכי נמי אמרי' בפ"ב דביצה (כ"א א') "שאני שבות שבת משבות דיו"ט" משום קדשים שלא יפסלו. עכ"ל.

נפקא מינה בין הביאורים לענין טבילת כלים חדשים

ונלע"ד שיש נפק"מ בין הטעמים לענין טבילת כלים חדשים ביו"ט, שלפי מה שנתבאר בדעת הרמב"ם, לכאורה חשש השהיה לא שייך בהם, כי חשש זה הוא

²⁴ אמנם, רבא שם בסוגיא חולק ואוסר אף ביו"ט. והמאירי (ביצה כ ס:) התיר ביו"ט ודלא כרבא. וברמב"ם לא מצאתי התייחסות לזה. ומ"מ אפשר שגם רבא לא אסר אלא בזריקת הדם, שהיא מתקנת את הקרבן לגמרי, ובלעדיה הקרבן פסול לחלוטין, משא"כ בטבילת כלי מטומאתו, שגם לפני הטבילה הכלי ראוי לשימוש בטומאה, בזה אפשר שיודה רבא דאין לחשוש מצד "נראה כמתקן" ביו"ט, ויש לאסור רק מצד "שמא ישהה".

רק כדי שיטהר כליו לפני יו"ט ויבוא יו"ט בטהרה, וזה לא שייך כלל בטבילת כלים חדשים, ויש לדון רק אם שייך בהם חשש מתקן ביו"ט.

והנה, לביאור מהרלב"ח לכאורה אין איסור מתקן בטבילת כלים חדשים, משום שהטבילה היא בכלל מכשירי אוכל נפש שהותרו ביו"ט. וכן לביאור מהרש"א אין לחשוש בזה למתקן, כיון שגם בזה יש להתיר ביו"ט שאיסורו קל ולצורך יו"ט. וכן לביאור השם יוסף יש להתיר, כיון שגם כאן יש איסור דרבנן שלא נוצר בפשיעה, ויש להתירו לצורך יו"ט. וכן לביאור הצ"ח נראה להתיר, כיון שאם הכלי החדש הגיע לידי ביו"ט – נראה שמותר יהיה להטבילו ביו"ט, שהרי הוא לא יכול היה להטבילו מערב יו"ט, וא"כ, כל טבילת כלי אינה נראית כתיקון, משום שנראה ככלי שהגיע לידו ביו"ט.

ולביאור העדות ביהוסף יש לחלק בזה, שאם יכול היה לטבול את הכלי החדש מעיו"ט – אסור להטבילו ביו"ט, ואם לא – מותר להטבילו ביו"ט.

ולביאור שהצענו לכאורה יש לאסור טבילת כלים חדשים ביו"ט, כי כל מה שהתרנו את איסור התיקון הוא רק משום שיש מצוה לטהר את הכלים ברגל, וזה לא שייך בטבילת כלים חדשים.

ומ"מ, כל זה דוקא ביו"ט, אבל בשבת, שלגביה העתיק הרמב"ם את טעם נראה כמתקן – נראה לאסור בפשיטות טבילת כלים חדשים.

מנין למד הרמב"ם לחלק בטעם האיסור בין שבת ליו"ט

אולם, אחר כל הביאורים הללו יש לשאול, מנין למד הרמב"ם לחלק בטעם האיסור בין שבת ליו"ט, הלא לכאורה רב ביבי שנתן טעם שמא ישהה – התכוון בין לשבת ובין ליו"ט, ורבא שנתן טעם מיחזי כמתקן – התכוון בין לשבת ובין ליו"ט, ומה ראה הרמב"ם לזכות שטרא לבי תרי? וראיתי כמה ביאורים נחמדים בזה, ושפר בעיני ביאור מהרש"א (ביצה יח ס.), כי לענ"ד הוא מוכרח מצד עצמו²⁵. והוא, שאמנם ראוי לפסוק כרב ביבי (שמא ישהה), הואיל ותניא כוותיה, אולם מאידך, מברייתא אחרת מוכח דלא כרב ביבי, שבברייתא בדף יח ס: מובאת

²⁵ אני מבאר בלשוני ולא מעתיק את לשון מהרש"א, משום שאני משנה במקצת מדבריו וכן מוסיף קצת, אולם יסוד הביאור כתוב ממש בדברי מהרש"א.

מחלוקת תנאים: לדעת רבי, ביום טוב מותר לטהר מים טמאים ע"י השקה²⁶, אבל אסור לשים מים טמאים בכלי על מנת להשיקן בו כדי לטהר את הכלי אגב השקת המים. ובשבת אסור אפילו להשיק. ולדעת חכמים, בשבת מותר רק להשיק, וביר"ט מותר אפילו להשיק מים טמאים בכלי טמא כדי לטהר את הכלי אגב השקת המים. והרי לנו שהברייתא החמירה בגזירת טבילת כלים בשבת יותר מביר"ט.

והנה, לטעמו של רב ביבי שהאיסור הוא שמא ישהה, וכפי שביארנו בדעת הרמב"ם הכוונה היא שצריך ליטהר לפני יו"ט ולא ביר"ט עצמו, לכאורה אין מקום להחמיר בשבת יותר מביר"ט, ואדרבה, יו"ט חמור יותר משבת, שרק ביר"ט יש מצוה להיכנס אליו בטהרה ולא בשבת, וא"כ, הברייתא הנ"ל שהחמירה בשבת יותר מביר"ט – סותרת לכאורה את דברי רב ביבי! ומכאן למד הרמב"ם שאין לפסוק את טעמו של רב ביבי בלחוד, אלא מוכרחים לפסוק עמו טעם נוסף²⁷, ונקט כטעם רבא שהוא בתראה, או שהוא סובר שרבא נתן טעם מיחזי כמתקן רק לשבת, שאין בה מצות טהרה, אבל לגבי יו"ט – אין האיסור משום מתקן, אלא משום שמא ישהה את הכלי בטומאתו²⁸, או שהוא סובר דרב ביבי נתן טעם רק ליר"ט, שיש בו מצות טהרה ולכן יש לגזור בו שמא ישהה את

²⁶ כלומר, שאם יש לו מים טמאים – הוא ממלא מהם כלי, ונותן אותם בתוך המקוה, וכך נטהרים המים.

²⁷ שלפי כל הטעמים האחרים – יש מקום להחמיר בשבת יותר מביר"ט, כי לכל הטעמים האחרים האיסור הוא מטעם גזירת מלאכה או סרך מלאכה, ואיסור מלאכת שבת חמור מאיסור מלאכת יו"ט (ובפרט לשיטת רבה שהאיסור הוא משום גזירת טלטול, והטלטול עצמו הותר ביר"ט).

²⁸ וכמו שמצאנו מקומות רבים מספור בתלמוד, שאמורא נותן טעם לדין מסוים, ואינו שולל את הטעם של החולק עליו, אלא נותן טעם נוסף (ראה למשל ר"ה כ., דמ"ד משום ירקיא מודה למ"ד משום מתיא. וכן במו"ק ד.; דמ"ד מפני שנראה כעודר מודה למ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. וכן הוא בעוד מקומות רבים).

הטהרה, ורבה נתן טעם רק לשבת, שאין בה מצות טהרה ולכן יש לאסור בה משום נראה כמתקן, ולא פליגי²⁹.

ויש להוסיף על זה, שהרמב"ם בהלכות יו"ט כתב קולות רבות בעניין טבילת כלים, ולא הזכירן בהלכות שבת. בהלכות שבת (פכ"ג ה"ח) כתב: אסור להטביל כלים טמאין בשבת, מפני שהוא כמתקן כלי, אבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה כמיקר... ומותר להטביל את המים הטמאים בשבת, כיצד יעשה? נותן בכלי שאינו מקבל טומאה, כגון כלי אבנים, ומטביל הכלי במקוה עד שיעלה מי המקוה עליהן ויטהרו. ע"כ. ובהלכות יו"ט (פ"ד הלכות י"ז-יח) כתב: כלי שנטמא מערב יום טוב – אין מטבילין אותו ביום טוב, גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו, ואם היה צריך להטביל מים שבו – מטביל את הכלי במימיו ואינו חושש. כלי שהיה טהור לתרומה ורצה להטבילו לקדש³⁰ – מותר להטבילו, וכן כל כיוצא בזה מטבילות שאר המעלות. כלי שנטמא ביום טוב – מטבילין אותו ביום טוב. נטמא הכלי במשקין טמאין, שהן ולד הטומאה, מערב יום טוב – מטבילין אותו ביום טוב, לפי שהוא טהור מן התורה, כמו שיתבאר במקומו. ומדלין (דולים מים מהבור) בדלי טמא והוא טהור מאליו. נדה שאין לה בגדים להחליף – מערמת וטובלת בבגדיה. ע"כ. הרי לנו שהרמב"ם התיר דברים רבים ביו"ט, ולא הזכיר מזה דבר וחצי דבר בהלכות שבת.

אמנם, הט"ז (או"ח סימן שכג סק"ה) הבין בפשיטות שכלי שנטמא בטומאה דרבנן – מותר לטבולו אף בשבת, ואע"פ שהרמב"ם הזכיר היתר זה רק בהלכות יו"ט. וכן יוצא מדברי המג"א (סימן שכג סק"א) ומדברי הטורי אבן (חגיגה כו. ד"ה ועבר {השני}). אולם, לענ"ד מדברי הרמב"ם נראה כמו שכתבו אחרונים רבים בדעתו³¹, שההיתרים שהזכיר ביו"ט – נוהגים רק ביו"ט ולא בשבת, מהטעמים הבאים:

²⁹ ודוגמא לדבר בביצה לח (ס:), שאביי ורבה נתנו טעמים להוראת המשנה, וכתב רש"י שאינם חולקים, אלא אביי תירץ את הוראת המשנה לגבי עיסה ורבה תירץ את הוראתה לגבי קדירה.

³⁰ כמבואר במסכת חגיגה (יח:), שמי שטבל לצורך תרומה וכעת רוצה לאכול קודש – חייב לטבול טבילה נוספת, וטבילה זו היא מדרבנן משום מעלה.

³¹ ראשון לציון (ביצה יח. ד"ה ודע דלפי שינוי אדרבא), צ"ח (ביצה יח. ד"ה ומעתה צדקו) מרכבת המשנה חעלמא (הלכות שבת פכ"ג ה"ח), שפת אמת (ביצה יח. ד"ה רב ביבי), שו"ת תורת

- א. איסור מלאכה בשבת חמור מאיסור מלאכה ב"ו"ט, וא"כ, כיון שהרמב"ם הזכיר איסור טבילת כלים בשבת, וחזר והזכירו בהלכות י"ט, ובהלכות י"ט כתב היתרים שלא הביאם בהלכות שבת, מסתבר שהתכוון להתיר רק ב"ו"ט, דאל"ה, מדוע לא הזכיר את ההיתרים בהלכות שבת?
- ב. יש להוסיף לזה, שהרמב"ם כותב להדיא דין **בטבילת כלים** בו חמורה שבת מ"ו"ט, והוא, שבשבת מותר להשיק מים טמאים רק בכלי אבן, שאינו מקבל טומאה, אבל בכלי המקבל טומאה – אסור, משום שהכלי ייטמא ונמצא שהאדם מטביל גם את הכלי. אולם ב"ו"ט – מותר להטביל כלי טמא אגב המים שבו. וכיון שמצאנו להדיא דין בטבילת כלים בו חמורה שבת מ"ו"ט, איך נוכל לומר שקולא המוזכרת בהלכות י"ט – נוהגת מן הסתם גם בשבת?
- ג. מה שהתיר הרמב"ם ב"ו"ט את טבילת המעלות, מקורו במשנה (ביצה יז): "ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה", וביאר הרמב"ם בפירוש המשניות (ביצה פ"ב מ"ב) שהכוונה לטבילת המעלות. והנה, בתוספתא (ליברמן, ביצה פרק ב הלכה ז) הלשון היא: "אבל מטביל הוא מגב לגב ומחבורה לחבורה **ביום טוב**", ונראה לדייק שזה דוקא ב"ו"ט ולא בשבת, כי בהלכות הבאות התוספתא מבארת להדיא בכל דין אם הוא נוהג ב"ו"ט או בשבת, כגון: "אין מטבילין את כלי על גב מימיו **ביום טוב**, ואין משיקין את המים בכלי אבן לטהרן **בשבת**. דברי רבי". וכן: "כלים שנטמאו (כצ"ל) באב הטומאה אין מטבילין אותן **ביום טוב**, ואין צריך לומר **בשבת**". וכן: "אין משתטפין בחמין שהוחמו **ביום טוב**, ואין צריך לומר **בשבת**, אבל מרחיץ הוא פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו מערב שבת **בשבת**, ואין צריך לומר בחמין שהוחמו מערב יום טוב **ביום טוב**". וא"כ, בטבילת המעלות, שהתוספתא כתבה ההיתר רק ב"ו"ט ולא בשבת – מסתבר שההיתר הוא ב"ו"ט בלבד.

חסד מלובלין (אר"ח סימן כח אות ט), ועוד אחרונים רבים (הובאו בספר המפתח לרמב"ם על הלכות י"ט).

זאת ועוד, שגם במשנה שבירושלמי הגרסא היא: "מטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה ביו"ט". וכן היא הגרסא במשנה שבבבלי בכתב יד מינכן. וכן גרסו רש"י וראשונים רבים, ובעזה"ל נאריך בזה לקמן. ואחר הודיענו ה' את כל זאת, מסתבר שהרמב"ם העתיק דין זה בהלכות יו"ט משום שלדעתו הוא נוהג רק ביו"ט.

ד. מה שהתיר הרמב"ם ביו"ט להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה, וכן כלי שנטמא ביו"ט, מקורו בברייתות שהובאו בגמרא (יח): "כלי שנטמא מערב יום טוב – אין מטבילין אותו ביום טוב, ביום טוב – מטבילין אותו ביום טוב". וכן: "כלי שנטמא באב הטומאה – אין מטבילין אותו ביום טוב, בולד הטומאה – מטבילין אותו ביום טוב". בברייתות אלו ההיתר מוזכר לגבי יו"ט ולא לגבי שבת. ובחידושי הרשב"א (יז: ד"ה ושיון {הראשון}) מבואר, שהיתר זה הוא דוקא ביו"ט ולא בשבת. וכן מוכח מדברי התוס' (יח: ד"ה ושיון). וכיון שמצינו לרשב"א ולתוס' שכתבו דההיתר הוא דוקא ביו"ט, מסתבר שגם הרמב"ם, שהעתיק דין זה רק ביו"ט, סובר כן.

ויש להוסיף, שזה מתיישב היטב עם הדין שכתב הרמב"ם, שבשבת מותר להשיק מים טמאים רק בכלי אבן, אבל בכלי המקבל טומאה – אסור, משום שהמים מטמאים את הכלי, וכשמשיק המים עם הכלי – נמצא שמטהר את הכלי בשבת. והנה בנדון זה, שנותן מים טמאים בכלי המקבל טומאה, זהו כלי שנטמא בולד הטומאה (משקין טמאים), והוא גם כלי שנטמא בשבת, ואעפ"כ אסור, ולפי מה שביארנו אתי שפיר, שהיתרים אלו נאמרו רק ביו"ט ולא בשבת, ולכן בנ"ד שהוא בשבת – אסור [ואע"פ שהתוס' והרשב"א הנ"ל כתבו לחלק בין כלי שנטמא לבין גרימת טומאה בידיים, חילוק זה נאמר מדוחק].

ה. מה שכתב הרמב"ם ביו"ט: "ומדלין (דולים מים מהבור) בדלי טמא והוא טהור מאליו. נדה שאין לה בגדים להחליף – מערמת וטובלת בבגדיה", מקורו בגמרא (ביצה יח). והקשו רש"י ותוס', מדוע מותר לדלות בדלי טמא, והלא קי"ל שאסור להשיק מים טמאים בכלי טמא על מנת לטהר את הכלי, ומאי שנא האי מהאי? ועיין שם מה שתירצו לחלק בין

הנדונים. אולם, נראה שהרמב"ם אינו מחלק בין הנדונים, ומבאר שההיתר לדלות בדלי טמא – נאמר רק ביו"ט, וביו"ט מותר גם להשיק מים טמאים בכלי טמא. ומשום כך הרמב"ם מסביר, שגם דין "נדה שאין לה בגדים" – נוהג רק ביו"ט, כי הוא ממש דומה לדין "מדלין בדלי טמא", שלדעת הרמב"ם נוהג רק ביו"ט.

ו. מסתבר שחילוק הטעמים שנתן הרמב"ם בין שבת ליו"ט – יגרור גם חילוק בדינים, וקשה לומר שמה שנוהג בזה – נוהג מן הסתם גם בזה.

לדעת המגיד משנה טבילת כלים חדשים אסורה גם ביו"ט

המגיד משנה (הלכות יום טוב פ"ד הי"ח) הביא מש"כ הרשב"א, שטבילת כלים חדשים אסורה ביום טוב, וכתב על זה וז"ל: ולדעת רבינו (הרמב"ם) שכתב (בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות) שטבילת כלים מדברי סופרים, ונתבאר שמטבילין ולד הטומאה מפני שטומאתו מדברי סופרים, יש לומר שמטבילין את הכלים ביום טוב. ומ"מ, עם כל זה אני אומר שדין הרב (הרשב"א) קיים, לפי שאפילו מאן דלית ליה טעמא דמחזי כמתקן כלי – ה"מ גבי טבילת טומאה, שאפילו קודם טבילה היה הכלי ראוי להשתמש בו בטומאה, לטמא ולמי שאין אוכל חוליו בטהרה, ומשום הכי לא חשבי הטבילה תקון, וכולן שוין בטומאה של דבריהם שאין זה תקון, אבל כלים הנקחין מן הנכרי, דקודם טבילה לא חזו – ודאי טבילתן מחזיא כמתקן כלי, ואסירא לכולי עלמא. כנ"ל. עכ"ל. כלומר, טבילת כלים חדשים חמורה מטבילת כלים טמאים, משום שכלים טמאים ראויים לשימוש כלשהו בטומאתם, אלא שלאחר הטבילה הם ראויים לשימושים נוספים, אולם כלים חדשים אינם ראויים לשום שימוש לפני הטבילה, וטבילתם היא תיקון גמור. ולכן, גם אם נאמר שטבילת כלים **טמאים** לא נאסרה ביו"ט משום מתקן, אפשר שטבילת כלים **חדשים** נאסרה ביו"ט משום מתקן. ולכן היא אסורה אף לדעת הרמב"ם³².

³² אמנם, המגיד משנה התמודד בדבריו בעיקר כנגד טענה אחרת, שכלים חדשים דמו לכלי שנטמא בטומאה דרבנן, אולם מדבריו ניתן ללמוד תשובה גם לטענה שאנו עוסקים בה (שביו"ט לא שייך תיקון אלא שמה ישהה), שבכלים חדשים שייך תיקון גם ביו"ט.

ביסוסים לטענת המגיד משנה

ונראה שיש לבסס את דברי המגיד משנה מכמה סוגיות בתלמוד:
 א. ביבמות (מו:): מבואר בפשיטות שאסור להטביל גר בשבת משום דקא מתקן גברא. אולם לכאורה יש לתמוה על זה, שהרי בסוגייתנו מבואר שרק רבא סובר שטבילה נראית כתיקון, ושאר האמוראים נקטו טעמים אחרים לאסור טבילת כלים בשבת, וטעמיהם אינם שייכים בטבילת אדם! ועוד יש לתמוה, שגם לרבא שסובר דנראה כמתקן – זהו רק בטבילת כלים, אבל טבילת אדם מותרת משום שנראה כמיקר! וכתבו ראשונים רבים (תוס' ישנים וריטב"א יבמות שם, ורשב"א ורא"ה ביצה יז:): ליישב, שמה שהתרנו טבילת אדם בשבת – זה דוקא בטבילת אדם **טמא**, שאינה תיקון גדול כל כך, אבל טבילת גר, שמוציאתו מטומאת גוי ומכניסתו תחת כנפי השכינה, היא תיקון גמור, ולא מועילה בה הסברה שנראה כמיקר³³. והמאירי (יבמות שם) כתב לבאר באופן דומה במקצת, וז"ל: שהטמא אינו דחוי לגמרי, שהרי בן ברית הוא, וראוי לכמה מצות אף בלא טבילה, ואף לדברים הצריכים טבילה – גברא מכל מקום חזי, אלא דאריא הוא דרביע עליה, ואין זה תקוני גברא לגמרי. עכ"ל.
 דברי הראשונים (ובעיקר המאירי) כאן, הם בית אב לסברת המגיד משנה הנ"ל.

ב. במשנה בביצה (לו:): מבואר שאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת וי"ט, ומבואר ברש"י (ביצה לז. ד"ה תני רב יוסף), שטעם האיסור הוא משום מתקן (וכך הניחה בפשיטות הגמרא בשבת קמב.). ובגמרא (ביצה לז.) מבואר, שאסור להפריש תר"מ אפילו על מנת ליתנם לכהן בו ביום, וכתב רש"י (ד"ה תני רב יוסף): אפילו ליתנם לכהן בו ביום, דאיכא למימר לאו מוכחא מלתא היא דלתקוני טבלא מכיין, דאין ידוע שיהא הוא צריך לשיריים, ורואים שמוליך תרומה לכהן, ומחזי דכולה מלתא משום שמחת יום טוב

³³ וראה בשוטנשטיין שכתבו לבאר כך את החילוק שבלשונות הגמרא, שביבמות אמרו "דקא מתקן גברא", כלומר, שהוא תיקון גמור, ובביצה אמרו: "מפני שנראה כמתקן כל", שאינו תיקון גמור אלא רק נראה כמתקן.

דכהן, שצריך לה הוא, אפילו הכי אסור. ע"כ. ונראה לבאר בכוונת רש"י, דאע"ג דבטבילת כלים אמרינן שטבילת אדם מותרת משום שנראה כמיקר, והיה מקום לומר דה"ה בתרומות ומעשרות, שאם אינו נראה כמפריש אלא כמוליך לכהן – מותר, קמ"ל דאף בכי האי גוונא אסור³⁴. ונראה לבאר את טעם החילוק, שהפרשת תרומות ומעשרות היא תיקון גמור, שבלעדיה הפירות אינם ראויים לאכילה כלל, ולכן אסור אף אם אינו נראה כמתקן, משא"כ בטבילת טומאה, שהכלים והאדם הטמאים ראויים למקצת דברים – אינה תיקון גמור, ולכן אם אינו נראה כמתקן – מותר. וגם זה מהוה בית אב לסברת המגיד משנה.

ג. במשנה בסוכה (לב:) מבואר, שהדס שענביו מרובות מעליו – פסול למצוה, ואם מיעט את ענביו – כשר. ובגמרא (שם לג:) איתא: "תנו רבנן: אין ממעטין ביום טוב, משום רבי אלעזר ברבי שמעון אמרו: ממעטין". ושואלת הגמרא: "והא קא מתקן מנא ביום טוב!" ומתרצת: "אמר רב אשי: כגון שלקטן לאכילה, ורבי אלעזר ברבי שמעון סבר לה כאבוה, דאמר: דבר שאין מתכוין מותר³⁵", ומקשה: "והא אביי ורבא דאמרי תרויהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות³⁶!" ומתרצת: "הכא במאי עסקינן דאית ליה הושענא אחרית³⁷". ע"כ. ולכאורה יש לתמוה, שהרי לשיטת רבא בסוגייתנו טבילה היא תיקון, ובכל זאת התרנו טבילת אדם משום שהוא "נראה" כמיקר, ואע"פ שהוא עצמו יודע שטבילתו היא לצורך טהרה ולא להקר, ואפילו במים רעים התרנו לטבול, משום שפעמים שאדם בא בשרב או מלוכלך ורוחץ אפילו במים רעים, ואפילו

³⁴ וראה בביאור הלכה (סימן תקו ס"ג ד"ה ולהוליכה לכהן) שכתב דפירוש רש"י דחוק, ולענ"ד לפי מה שביארנו אינו דחוק כלל.

³⁵ כלומר, כיון שאינו מתכוון להכשיר את ההדס, אלא רק לאכול את הענבים, וההדס נכשר ממילא – מותר.

³⁶ כלומר, שאם האדם מתכוון לדבר אחד, וזה גורם שדבר אחר (שאסור בשבת וי"ט) יקרה באופן ודאי – אסור, ולכן גם כאן, אע"פ שהוא מתכוון רק לאכילה, כיון שההדס יוכשר באופן ודאי, והכשרת ההדס אסורה ב"ט – אסור!

³⁷ פרש רש"י, שכיון שאינו צריך שההדס יוכשר – אין זה נחשב תיקון כלי כלל.

ביוה"כ התרנו לטבול משום הואיל. אולם במיעוט ענבי הדס, שהוא ג"כ תיקון, לא התרנו אפילו אם באמת הוא מתכוון לאכילה, כיון שהתיקון יבוא בפסיק רישיה. ותמוה, מדוע בטבילה התרנו כיון שאפשר לומר שמתכוון להקר, ואע"פ שהוא באמת מתכוון לטהרה, ואילו במיעוט ענבי הדס אסרנו אע"פ שבאמת הוא מתכוון לאכול ולא לתיקון, כיון שזה פסיק רישיה? אולם, לדברי המגיד משנה הדבר מבואר היטב, שטבילת אדם אינה תיקון גמור, כיון שהוא ראוי לכמה דברים, ולעומת זאת מיעוט ענבי הדס – מתקן את ההדס לגמרי [ואע"פ שגם לפני התיקון ההדס היה ראוי להריח – אין זה נחשב כלל לגבי הדס שראוי למצוה, צא ולמד משוק של מוכרי ד' המינים, שהדס של מצוה מוכרים בדמים יקרים, ואילו הדס שפסול למצוה – אין מוכרים בכסף כלל].

סיכום ביניים

במשניות בשבת ובביצה מבואר שאסור להטביל כלים טמאים בשבת ויר"ט. ונתנו לזה האמוראים (בגמרא בביצה) ד' טעמים: א. גזירה שמא יוליך את הכלי ד' אמות ברה"ר, ב. גזירה שמא יסחוט את הכלי, ג. גזירה שמא ישהה (לרש"י: שמא ישהה את הכלי בטומאתו ויבוא לידי תקלה להשתמש בו תרומה, למאירי: שמא ישהה מלאכתו לשבת ויר"ט, לרמב"ם: שמא ישהה את הטבילה עד יר"ט, ולא ייכנס ליר"ט בטהרה), ד. גזירה כמתקן כלי.

הרי"ף הביא רק את הטעמים דשמא יסחט ושמא ישהה, ודייק מכך הרא"ש שהרי"ף מתיר טבילת כלים חדשים בשבת ויר"ט. אולם בס"ד הוכחנו מדברי כמה ראשונים, שהטעם שמא יסחט שייך גם בטבילת כלים חדשים, וכן הטעם שמא ישהה לביאור המאירי וסיעתו – שייך גם בטבילת כלים חדשים, וא"כ קשה לדייק מהשמטת הרי"ף שמתיר טבילת כלים חדשים. עוד הוספנו לבאר, שאפשר שהרי"ף אינו חולק על הטעמים האחרים שהזכרו בגמרא, אלא שהוא לא העתיקם משום שהם טעונים ביאור ואינם מתיישבים על הלב בפשיטות כ"כ, וגם אין כ"כ נפק"מ בהבאתם. וזוהי סיבה נוספת שלא לדייק מהשמטת הרי"ף שמתיר טבילת כלים חדשים.

הרמב"ם בהלכות שבת כתב את הטעם שנראה כמתקן, ובהלכות יו"ט כתב את הטעם שמא ישהה (וביארנו כוונתו: שמא ישהה טבילת הכלי עד יו"ט, ונמצא נכנס ליו"ט כשהכלי טמא). ולדבריו נראה שיש לאסור טבילת כלים חדשים בשבת ולהתיר ביו"ט. אולם אפשר לומר שאוסר גם ביו"ט משום ש:^א אפשר שמה שהרמב"ם לא אסר מצד תיקון ביו"ט – זה דוקא בכלים טמאים, שמצוה לטהרם ביו"ט, אבל בכלים חדשים, שאין מצוה להטבילם ביו"ט – יש לאסור מצד תיקון כמו בשבת, ^באפשר שמה שהרמב"ם לא אסר מצד תיקון ביו"ט – זה דוקא בכלים טמאים, שהם ראויים לשימושים מסוימים גם בטומאתם, אבל בכלים חדשים, שאינם ראויים לכלום לפני הטבילה – יש לאסור מצד תיקון כמו בשבת.

ג. שיטות ראשונים נוספים והשו"ע

ראשונים רבים אוסרים טבילת כלים חדשים

וראשונים רבים אסרו להדיא טבילת כלים חדשים בשבת ויו"ט. כ"כ הרשב"א בעבודת הקודש (בית מועד שער ג סימן ד) וז"ל: כלי תשמיש חדשים הנלקחים מבית היוצר שצריכין טבילה – אין מטבילין אותן לכתחילה ביום טוב, לפי שנראה כמתקן כלי. ע"כ. וכ"כ הרא"ש (ביצה פ"ב סימן יב), שהזכרנו בתחילת המאמר. וכ"כ המאירי (ביצה יח): וז"ל: יראה מסוגיא זו, במי שיש בידו עכשו כלי תשמיש לקוחים מן הגוים... אסור להטבילן, שנראה כמתקן. ע"כ. וכ"כ הארחות חיים (חלק א הלכות יום טוב אות סה) וז"ל: "וכלים הלקוחים מן הגוים, כיון שמן התורה צריכין טבילה – נראה לומר שאסור להטבילן ביו"ט, ויש מתירין". הרי שכתב בסתמא לאסור ושיש מתירים, ומסתבר שדעתו כדעת הסתם. וכן הוא בכלבו (הלכות יו"ט דף כא ע"ג)³⁸. וכן דעת הטור (או"ח סימן תקיא), שכתב וז"ל: אדם מותר לטבול ביו"ט מטומאתו, אבל אסור להטביל כלים חדשים או טמאים לטהרם. ע"כ. וכן דעת המרדכי (ביצה פרק ב רמז תרעז), שכתב וז"ל: מי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת ומערב יו"ט – יתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, וה"ל

³⁸ והכלבו והארחות חיים נכתבו ע"י מחבר אחד, כנודע.

כשואל מן הגוי, דאמר פ"ה דמס' ע"ז דא"צ טבילה. ע"כ. ומוכח שאסור לטבול את הכלי בשבת וי"ט, שאם מותר, כל כי האי טירחא למה לי?
וכיון שראשונים רבים ועצומים אסרו להדיא להטביל כלים חדשים בי"ט, ודעת הר"ף והרמב"ם אינה ברורה להיתר (ולענ"ד יותר משמע לאסור, ולכל הפחות בשבת), נראה לכאורה שכך יש לנקוט להלכה.

דברי הב"י והשו"ע

הב"י (או"ח סימן שכג) הביא את דברי הגמרא, ואח"כ הביא מש"כ הרא"ש, שהר"ף העתיק רק את הטעמים שמא יסחט ושמא ישהה ומשמע שהר"ף מתיר, והרא"ש עצמו נחלק עליו ואסר, ושוב כתב (הב"י) שהרמב"ם העתיק את הטעם שמא ישהה, וסיים הב"י: "ולענין הלכה, כיון דלהר"ף והרמב"ם משמע דשרי להטביל כלים חדשים ביום טוב – הכי נקיטינן. מיהו כיון דאפשר בתיקון שכתב המרדכי (לתת במתנה לגוי ולחזור ולשאל ממנו) – נכון לחוש לדברי האוסר, ושלא להתיר כי אם על ידי אותן תיקון היכא דאפשר". וכן פסק בשולחנו הטהור (סימן שכג ס"ז), וז"ל: מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה. ויש אוסרים. וירא שמים יצא את כולם, ויתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה. עכ"ל. הרי שפסק בסתם כדעת המתירים, והתיקון שכתב הוא רק לירא שמים, אבל מצד הדין – מותר להטביל [אמנם, בב"י כתב להתיר "ביום טוב", אולם ממה שהעתיק הלכה זו בשו"ע בהלכות שבת – מוכח שהוא מתיר גם בשבת, ומש"כ בב"י "ביום טוב" – אינו בדוקא]³⁹.

³⁹ והנה השו"ע בהלכות טבילת כלים (י"ד סימן קכ סעיף טז) כתב וז"ל: אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב – יתנו לגוי במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו. עכ"ל. ולא הזכיר שמעיקר הדין מותר להטביל את הכלי. וכתב הזבחי צדק (סימן קכ סעיף פט), שאע"פ שמרן באו"ח סימן שכג סתם להתיר טבילת כלי חדש בשבת, הכא בי"ד חזר בו ומשמע מדבריו שאסור. עכת"ד. וכ"כ החכמת אדם (כלל עג סעיף כג). וכ"כ ערוך השולחן (י"ד סימן קכ סעיף סא) וז"ל בקיצור: ודע, שמאד תמיהני על רבינו הב"י, שבכאן פוסק להדיא שאסור להטביל כלים חדשים בשבת וי"ט, ובא"ח תפס לעיקר דעת המתירים, ע"ש. ויראה לי שבכאן חזר בו, משום דכל דבריו מיוסדים שם על מה שתפסו בדעת הרמב"ם, דטבילת כלים מדרבנן, וכבר בארנו דגם הרמב"ם ס"ל דהוי מדאורייתא. ועוד, אפילו אי הוה דרבנן – אסור, כמ"ש המגיד משנה שם. וכל הראשונים כתבו להדיא לאיסור. ולכן סתם כאן כדיעה האוסרת. עכ"ל.

אולם, אנא לא חזינא כלל סתירה בפסקי השו"ע, ולענ"ד ההסבר להשמטת השו"ע ביר"ד הוא פשוט מאד, שבאו"ח השו"ע בא ללמדנו הלכות שבת, ולכן הדגיש שם שמעיקר הדין מותר להטביל את הכלי בשבת, וירא שמים יצא מספק ויתן במתנה לגוי. אולם, ביר"ד השו"ע בא ללמדנו הלכות טבילת כלים, ולא הביא דין זה אלא כדי ללמדנו, שמי שאינו יכול להטביל את כליו – יש לו תקנה ע"י נתינה לגוי במתנה, וא"כ, כשכותב השו"ע דין זה ביר"ד – אין מבחינתו שום משמעות לשאלה אם מותר להטביל את הכלי בשבת או לא, אלא רק לשאלה מה יעשה מי שרוצה לחוש לאוסרים ולא להטביל.

ולענ"ד ראייה ברורה לדבריי מהבית יוסף, שבאו"ח סימן שכג דן באריכות בשאלה אם מותר להטביל כלים בשבת, ואם יש לדמות זאת לטבילת כלים טמאים שאסורה, ומסיים הב"י: "ולענין הלכה, כיון דלהר"ף והרמב"ם משמע דשרי להטביל כלים חדשים ביום טוב – הכי נקיטינן". אלא שמזכיר גם בשולי הסוגיא: "מיהו, כיון דאפשר בתיקון שכתב המרדכי – נכון לחוש לדברי האוסר ושלא להתיר כי אם על ידי אותו תיקון היכא דאפשר", וכל זה רק כדי לברוח מהמחלוקת, אבל עיקר הדיון היה אם מותר להטביל כלים בשבת או לא.

אולם, ביר"ד סוף סימן קכ, כתב הב"י וז"ל: כתב המרדכי: מי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב – יתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, והוי ליה כשואלו מן הגוי דאין צריך טבילה. ע"כ (דברי המרדכי) ותיקון זה אפשר לעשות אפילו בחול, במקום שאין מצוי מקוה מים להטביל בו. עכ"ל הב"י. הרי מבואר להדיא, שעיקר מה שמשמיענו מרן הב"י כאן, הוא התיקון שאפשר לעשות במקום שאין אפשרות להטביל, וא"כ ברור מאד למה לא הזכיר שמעיקר הדין מותר להטביל כלים בשבת, כי זה בכלל לא הנדון כאן [ומה שהשו"ע ביר"ד לא הזכיר שכן יעשה במקום שאין מקוה מצוי, ולפי דברינו זהו הנדון העיקרי, לענ"ד זה משום שלא רצה לפרסם לעמי הארץ שמותר לעשות כן בכל מקום שאין מקוה, כדי שלא יבואו להקל יותר ולעשות כן גם במקום שיש מקוה, ולכן רק רמז להיתר זה בכך שכתב לעשות כן בשבת].

ומה שטען ערוך השולחן, שהשו"ע ביר"ד חזר בו, משום שכל דבריו באו"ח מיוסדים על מה שתפסו בדעת הרמב"ם דטבילת כלים מדרבנן, ולפי האמת גם הרמב"ם ס"ל דהוי מדאורייתא. עכת"ד. הנה, ראשונים רבים כתבו דלדעת הרמב"ם טבילת כלים דרבנן, כן כתב בספר הבתים, שהובא בתחלת ספר מעשה רוקח (דף ה'): וכן כתבו המאירי, הר"ן והריטב"א (עבודה זרה ע"ה:), והרשב"ץ בספר יבין שמועה (דף כ"ח ע"ד), והמגיד משנה (הלכות יו"ט פ"ד ה"ח) שהזכרנו לעיל. אולם מהשו"ע באמת נראה שהוא סובר דטבילת כלים דאורייתא, שבסעיף ט' הצריך טבילה בכלי משכנתא שהגמרא הסתפקה בהם, ולכאורה זה משום שספק דאורייתא לחומרא, וא"כ לכאורה יש בסיס לטענת ערוך השולחן שהשו"ע ביר"ד חזר בו.

אולם, לענ"ד אין לקבל את טענתו כלל, שהרי כל מעיין בב"י בסימן שכג, עיניו יראו שמרן לא התייחס שם כלל לסברא שטבילת כלים דרבנן, ומה שהתיר טבילת כלים בשבת – הוא אך ורק משום שלטעמי רב יוסף ורב ביבי (שמא יסחט ושמא ישהה) אין סיבה לאסור טבילת כלים

אולם לפי כל מה שראינו – אין זה ברור כלל בדעת הר"ף והרמב"ם, (וכמו שהזכרתי לעיל, לענ"ד יותר משמע מדבריהם לאסור, ולכל הפחות בשבת), ולכאורה אין כח בספק שלנו בדעת הר"ף והרמב"ם, להוציא מידי ודאם של הרשב"א, הרא"ש ועוד ראשונים רבים, שאסרו להדיא.

עוד יש להעיר על דברי הב"י, שהסתמך על טעמי הר"ף והרמב"ם להתיר אף בשבת, אולם הרמב"ם נתן טעם "שמא ישהה" רק ליו"ט, ולשבת נתן טעם ד"נראה כמתקן", כאמור, ולכאורה אין מקום לסמוך על הרמב"ם להתיר בשבת. וכן העיר מהרש"ל (ים של שלמה ביצה פ"ב דין יט).

ד. סברות נוספות להתיר טבילת כלים בשבת ויו"ט ודחייתן

הסברא להתיר טבילת כלים חדשים משום שהם דרבנן

עד כה בחננו אפשרות להתיר טבילת כלים חדשים בשבת, מהסברא שמה שנאסר הוא להטביל כלים טמאים, ששייכים בהם החששות שמא יסחט ושמא ישהה, ולא כלים חדשים, שבהם אין שייכים חששות אלו. וראינו שקשה מאד להקל עפ"י סברא זו.

חדשים, אלא רק טבילת כלים טמאים. הב"י שם העתיק את המשנה שאוסרת טבילת כלים טמאים בשבת, את הגמרא שנותנת לזה ד' טעמים, את דברי הרא"ש, שהר"ף הביא רק את הטעמים שמא יסחוט ושמא ישהה, ולטעמים אלו אין לאסור טבילת כלים חדשים בשבת, ושהרא"ש עצמו נחלק עליו. והוסיף הב"י וז"ל: והרמב"ם כתב טעמא דרב ביבי, והרב המגיד נתן טעם למה כתב טעם זה והניח האחרים. וכתב עוד (הרב המגיד) בשם הרשב"א, שאין מטבילין ביום טוב כלי תשמיש הניקחין מן הגוים הצריכין טבילה, והוא ז"ל (הרב המגיד) כתב דאף על פי שיש מקום לומר דלהרמב"ם שרי, עם כל זה אפשר שגם הוא מודה בכך... ולענין הלכה, כיון דלהר"ף והרמב"ם משמע דשרי להטביל כלים חדשים ביום טוב – הכי נקיטינן. עכ"ל הב"י. הרי שלא הזכיר כלל את הסברא שטבילת כלים דרבנן, ונראה להדיא, שהב"י הבין שהרמב"ם מיקל מכך שהעתיק את טעמו של רב ביבי (ולפי מה שלימדנו הרא"ש – טעם זה אינו שייך בטבילת כלים חדשים), ולא מכח הסברא שטבילת כלים דרבנן.

ומכיון שהיתר השר"ע אינו מבוסס על הסברא שטבילת כלים דרבנן, ממילא אין לנו שום סיבה לומר שהשר"ע חזר בו. וכ"כ הגרע"י זצ"ל בספרו חזון עובדיה שבת ד (עמ' תמא בהערה) שהשר"ע לא חזר בו, והביא אחרונים רבים שהסכימו לזה. ע"ש.

אולם, מצאנו סברא אחרת בראשונים להתיר, משום שהגמרא (ביצה יח.) התירה להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה, שטומאתו היא רק מדרבנן, וכ"פ הרמב"ם (הלכות יו"ט פ"ד ה"ח). וא"כ, יש להתיר גם טבילת כלים חדשים, שחיוב טבילתם הוא רק מדרבנן לדעת הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פ"ז ה"ה). וסברא זו כתב בספר הבתים (כת"י, הובא בתחילת ספר מעשה רוקח, דף ה ע"ג) וז"ל: וכן שמענו מלשון הרב ז"ל (הרמב"ם), שמי שלקח כלים מן הגוים מעיו"ט וצריך להטבילן – מטבילין אותם ביום טוב, שאין הטבילה בהם מן התורה, לפי פסק הרב והגאונים. ע"כ. וכ"כ סברא זו (בדעת הרמב"ם) המאירי (ביצה יח: ד"ה יראה מסוגיא זו), הרב המגיד (הלכות יו"ט פ"ד ה"ח) והרשב"ש (שו"ת סימן תסח)⁴⁰. וכ"כ הט"ז (או"ח סימן שכג סק"ה). אולם, יש לציין, שהראשונים הנ"ל דיברו על יו"ט, ולא כתבו שההיתר הוא גם לשבת, והט"ז כתב שההיתר הוא גם לשבת. ורצינו לבחון אם אפשר לסמוך על סברא זו להקל.

נראה שאין לסמוך על סברא זו מכמה טעמים

אולם, נראה שקשה מאד לסמוך על סברא זו, מכמה טעמים שמצטרפים יחד כנגדה.

א. זו מחלוקת בפוסקים אם טבילת כלים דאורייתא או דרבנן, וראשונים רבים סוברים שטבילת כלים דאורייתא, וראה למרן הגרע"י זצ"ל ביביע אומר (ח"ב חיר"ד סימן ט) שהאריך בסוגיא זו, ואכמ"ל. ובהליכות עולם (ח"ז עמ' רג) כתב שנחלקו הפוסקים אם טבילה זו מדאורייתא או מדרבנן, ושמדברי מרן נראה שהיא מדאורייתא (שהרי בסעיף ט החמיר להצריך טבילה לכלי משכנתא, ובסעיף יד החמיר שלא להאמין לקטן על הטבילה). וא"כ, לדעת הרבה ראשונים ומרן – אין מקום לדמות כלים חדשים לכלי שנטמא בולד הטומאה [ומש"כ בהליכות עולם שם, שטבילת כלי זכוכית היא מדרבנן לכ"ע – אין זה מוסכם, וראה בספר נימוקי לוי לרה"ג חגי לוי שליט"א (חלק א עמ' קכב), שהעלה שגם טבילת כלי זכוכית היא מדאורייתא, ואכמ"ל].

⁴⁰ יש לציין, שהמאירי והרב המגיד העלו אפשרות שגם הרמב"ם יאסור בטבילת כלים חדשים, ונבאר זאת לקמן בעזה"ת.

ב. ההיתר להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה, מקורו בברייתא בגמרא (יח):
 "כלי שנטמא באב הטומאה – אין מטבילין אותו ביום טוב, בולד הטומאה –
 מטבילין אותו ביום טוב". בברייתא ההיתר מוזכר לגבי יו"ט ולא לגבי שבת.
 ובחידושי הרשב"א (יז: ד"ה ושיון {הראשון}) מבואר, שהיתר זה הוא דוקא
 ביו"ט ולא בשבת. וכן מוכח מדברי התוס' (יח: ד"ה ושיון). וכן מוכח מדברי
 הרמב"ם, שהעתיק את ההיתר בהלכות יו"ט (פ"ד ה"ח) ולא העתיקו בהלכות
 שבת, ולעיל (בפסקאות שתחת הכותרת: "מנין למד הרמב"ם לחלק בטעם האיסור בין
 שבת ליו"ט") הוכחנו בראיות ברורות, שכל הקולות שהביא הרמב"ם בהלכות
 יו"ט ולא בהלכות שבת – נוהגות רק ביו"ט ולא בשבת.
 ונראה לחזק זאת מהא דמבואר במתניתין (יז ס:): "ומטבילין מגב לגב
 ומחבורה לחבורה". ופרשו בגמרא (יט): "תנו רבנן: כיצד מגב לגב? הרוצה
 לעשות גתו על גב כדו (ויש גורסים: בדו), וכדו על גב גתו – עושה. כיצד
 מחבורה לחבורה? היה אוכל בחבורה זו ורוצה לאכול בחבורה אחרת –
 הרשות בידו". ופרש רש"י: הרוצה לעשות גתו על גב כדו - מי שהיו כליו
 טמאין, והטבילין לדעת דריכת זיתיו, ונמלך לעשות גתו. עושה - גתו על גב
 טבילה זו שהטביל לשם כדו, ואין צריך לחזור ולהטביל לשם גת, והיה
 טבילה שניה, הבא להחמיר על עצמו ולהטביל, קתני מתניתין שהוא מטביל
 ביום טוב, שאין כאן תקון כלי ואינה טבילה, שהרי אינה צריכה.
בחבורה זו - על פסחו, והיה טמא או כליו טמאין, וטבל לדעת כן. הרשות
בידו - ואין צריך לחזור ולטבול, וקאמרה מתניתין, דאם בא להחמיר
 ולהטביל כליו לשם חבורה האחרת – מטביל ביום טוב.
 והרמב"ם (בפירוש המשנה ביצה פ"ב מ"ב) כתב וז"ל: ואמרו מטבילין מגב לגב,
 רוצה לומר שאם היה לו כלים טהורים שהוא משתמש בהן במסחטת
 הזיתים והוא חולין, ורצה להשתמש בהן במסחטת היין והוא תרומה –
 מותר לו להטבילין טבילה שניה ביום טוב, שאע"פ שהן טהורין צריך להטבילין
 טבילה נוספת אם רצה לעשות בטהרה. וכן מחבורה לחבורה, והוא, שיהיה
 כלי טהור ואוכל בו בחבורת מעשר שני דרך משל, אם רצה לאכול בו
 בחבורה אחרת שאוכלין תרומה, שאותו הכלי צריך טבילה שניה – מותר לו
 להטבילו אותה הטבילה השניה ביום טוב. והנני מבאר לך היסוד בטבילה

שניה זו, לקמן יתבאר לך בפרק שני דחגיגה, שכל מי שטבל לחולין, אף על פי שהוא טהור בלי ספק – אסור לו לאכול מעשר עד שיטבול שניה לשם מעשר. וכן אם טבל לשם מעשר ורצה לאכל תרומה – צריך לטבול שניה. וכן אם היה טהור לתרומה ורצה לאכול קדש – יטבול לשם קדש. וטבילות אלו שאדם טובל או שמטביל את הכלי הטהור, בין המעשר והתרומה והקודש – הן שמוטריין ביום טוב. והתרנו טבילות אלו ביום טוב מפני שאינן להסרת טומאה אלא לתוספת טהרה. ע"כ. וכן פסק הרמב"ם במשנה תורה (הלכות יו"ט פ"ד ה"ז).

הרי לנו שנחלקו רש"י והרמב"ם מהי טבילת "מגב לגב", לרש"י – היא טבילה שאינה חיוב מן הדין, ולרמב"ם – היא טבילת המעלות, שאע"פ שהיא חיוב מן הדין – אינה באה להסרת טומאה אלא לתוספת טהרה. ועכ"פ נראה, דלכו"ע טבילה זו אינה חמורה יותר מטבילת כלי שנטמא בולד הטומאה. ולאחר שביארנו מהי טבילת "מגב לגב", נבאר בעזה"ת אם היא הותרה רק ביו"ט, או גם בשבת.

הנה, בתוספתא (ליברמן, ביצה פרק ב הלכה ז) הלשון היא: "אבל מטביל הוא מגב לגב ומחבורה לחבורה **ביום טוב**", ולעיל (בפסקאות שתחת הכותרת: "מנין למד הרמב"ם לחלק בטעם האיסור בין שבת ליו"ט") הוכחנו שהתוספתא מתכוונת ליו"ט בדוקא. גם במשנה שבירושלמי הגרסא היא: "מטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה **ביו"ט**". וכן היא הגרסא במשנה שבבבלי בכתב יד מינכן. וכן גרסו רש"י (ביצה יז ס; וכפי שביאר את דבריו בדק"ס סוף הערה י), ראב"ה (חלק ג, הלכות יום טוב, סימן תשנג), הרא"ה (ביצה יז: במשנה) והר"ד⁴¹. ונראה שכן גרס גם הרמב"ם, ומשום כך הביא את היתר טבילת המעלות (דהיינו טבילת "מגב לגב") רק בהלכות יו"ט (פ"ד ה"ז) ולא בהלכות שבת. ונראה שכן גרס גם המאירי,

⁴¹ ראה בפסקי הר"ד (יז): שהעתיק בגרסת המשנה: "ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה **ביום טוב**". ולקמן שם בהמשך דבריו (ד"ה ומטבילין) כתב וז"ל: והא דתני "ביום טוב" – קשיא לי, דהתינח מגב לגב – מצית לפרושי ביום טוב, אבל מחבורה לחבורה – היכי מצית לפרושי ביום טוב... ולא מיתוקמא אלא בשבת, וכגון... ויש לפרש ביום טוב, כגון וכו'. עכ"ל. ומוכח שגרס "ביום טוב", ומשום כך נדחק לפרש את דברי הברייתא ביו"ט, למרות שהיה לו יותר נוח לפרשה בשבת.

ומשום כך כתב לגבי טבילת "מגב לגב" (ביצה יז: ד"ה ומטבילין): "ומותר לעשותה ביו"ט" (וחזר על זה פעמיים, אחת באמצע הדיבור ואחת בסופו). ונלע"ד לחזק גרסא זו מסוגיית הגמרא (יח-יט.), שדנה לגבי מה דאיתא במשנה (יז:): "ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרן, אבל לא מטבילין (דהיינו, שאסור להשיק מים בכלי טמא ולהעלות ע"י כך טהרה גם לכלי)", והעלתה הגמרא ב' אפשרויות להבנת המשנה: אפשרות א': המשנה עוסקת ביום טוב, והיא שנויה כדעת רבי (שמחמיר), אפשרות ב': המשנה עוסקת בשבת, והיא שנויה כדעת רבנן (שמקילים). עכ"ד הגמרא. ולכאורה יש לתמוה, כיצד הגמרא העלתה אפשרות שהמשנה עוסקת ביו"ט, והרי לשון המשנה (בדף יז:): הוא: "י"ט חל (י"ט) להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים: מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים: כלים מלפני השבת ואדם בשבת. י"ז ב' ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרן, אבל לא מטבילין. י"ז ב' ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה", ומכיון שדין א' עוסק בשבת, וגם דין ג' לכאורה עוסק בשבת, כיצד יעלה על הדעת לפרש שדין ב' עוסק ביום טוב? אולם, לפי הגרסא הנ"ל – הדברים ברורים, שדין ג' עוסק ביום טוב, וכיון שדין א' עוסק בשבת, ודין ג' עוסק ביום טוב, ממילא אפשר לפרש שדין ב' עוסק בשבת (כמו דין א' שלפניו) ואפשר לפרש שהוא עוסק ביום טוב (כמו דין ג' שאחריו), והשאלה היא אם המלים "ביום טוב" הכתובות בסוף המשנה (לגרסא זו) – חוזרות רק על דין ג', או שחוזרים גם על דין ב' שלפניו. ומכיון שנראה שטבילת "מגב לגב" הותרה רק ביום טוב ולא בשבת, לכאורה גם טבילת ולד הטומאה, שאינה גרועה ממנה – הותרה רק ביום טוב ולא בשבת⁴², וא"כ, גם אם נאמר שכלים חדשים דומים לכלי שנטמא בולד הטומאה – אין להתיר טבילתם אלא ביום טוב ולא בשבת⁴³.

⁴² ולכאורה, יש להקשות על זה מדברי הרא"ה (ביצה יז:), שגרס "ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה ביום טוב", ובכל זאת התיר להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה אפילו בשבת, שכתב (שם בד"ה אבל לא מטבילין) וז"ל: ואם בשנטמאה כבר שלא במתכוין ונטמא בולד הטומאה – בזה אף בפני עצמו מטבילין אותו. ונראין הדברים דלא שנא שבת ולא שנא יו"ט, דלגבי האי דינא – חדא מילתא נינהו וחד דינא אית להו. עכ"ל. וא"כ, לכאורה יש לדחות את הק"ו, ולומר

שמסיבה מסוימת טבילת "מגב לגב" חמורה מטבילת כלי שנטמא בולד הטומאה, ואע"פ שטבילת "מגב לגב" הותרה רק ב"ו"ט, בכלי שנטמא בולד הטומאה – אפשר להתיר אפילו בשבת. אולם, כד דייקנין בדברי הרא"ה – נראה שיש לקיים את הק"ו, שכתב הרא"ה (יט. ד"ה ומטבילין מגב לגב) וז"ל: מדאמרין גתו ובדו – מוכח כפרש"י ז"ל, שדרכן היה להטביל כליהו ממלאכה למלאכה משום מעלה, אלא כך נהגו בעצמם בימים שנותנין בהן טהרה, דהיינו בימים טובים, וקאמר דאע"ג דקבעוה חובה עלייהו, כיון דמדינא לא צריכא – מותרת לעשותה ב"ו"ט. עכ"ל. ונראה מדבריו, שדין "מגב לגב" נאמר ב"ו"ט – משום שהיו נוהגים להחמיר ולטבול טבילה זו רק ב"ו"ט, ולא משום שטבילה זו הותרה רק ב"ו"ט ולא בשבת. ואם היה רוצה להטביל "מגב לגב" גם בשבת – לכאורה היה מותר, אלא שלא נהגו להחמיר ולטבול. ולפי זה מובן כיצד התיר הרא"ה להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה גם בשבת.

ונראה שיותר פשוט להסביר, שאם המשנה כתבה "ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה ב"ו"ט" – הכוונה היא שטבילה זו מותרת רק ב"ו"ט ולא בשבת, וא"כ, גם כלי שנטמא בולד הטומאה – מותר רק ב"ו"ט ולא בשבת, כרמב"ם והרשב"א והתוס', ודלא כרא"ה שהסביר שמותר גם בשבת, והמשנה נקטה ב"ו"ט משום שנהגו לטבול טבילה זו רק ב"ו"ט. וכן נראה מפשט התוספתא, שבהלכות שאח"כ ביארה בכל דין אם מותר רק ב"ו"ט או בשבת, וא"כ, בדין "מגב לגב", שהתוספתא כתבה "ביום טוב" – משמע שמוותר רק ב"ו"ט. ויש להוסיף, שלפי זה מובן יותר טוב ספק הגמרא, אם דין "משיקין אבל לא מטבילין" (דין ב' של המשנה) עוסק בשבת (כמו דין א') או ביום טוב (כמו דין ג'), ולפירוש הרא"ה יוצא דוחק קצת, שהרי דין א' נוהג בשבת, ודין ג' (מגב לגב) גם הוא נוהג אף בשבת מצד הדין, אלא שבמקרה נוהגים לעשותו רק ב"ו"ט, וא"כ, כיצד הגמרא העלתה אפשרות שדין ב' נוהג רק ב"ו"ט, רישא וסיפא בשבת ומציעתא ב"ו"ט?!

ומשום שיותר פשוט לענ"ד שלא כהסבר הרא"ה, טוב לנו להניח שכל הראשונים שגרסו "ביום טוב" – התירו טבילת "מגב לגב" רק ביום טוב, כרמב"ם ולא כרא"ה, וממילא גם בכלי שנטמא בולד הטומאה – הם יתירו רק ב"ו"ט ולא בשבת [ויש לחזק זאת מדברי הראשונים שאביא בהערה הבאה בס"ד, שכתבו היתר טבילת כלים חדשים רק ב"ו"ט ולא בשבת]. ואף אם תאמר שיש ספק בדעת הראשונים שגרסו "ביום טוב" – נראה שאין לנו להניח דברי הרמב"ם הרשב"א והתוס', שאסרו בשבת כלי שנטמא בולד הטומאה, ולנקוט כדברי הרא"ה שהתיר.

⁴³ ובאמת, שכל הראשונים שהציעו להתיר טבילת כלים חדשים משום שהם דרבנן (הלא המה: הבתים, המאירי, הרב המגיד והרשב"ש), כתבו את ההיתר ליום טוב ולא הזכירו שבת בדבריהם. ורק הט"ז כתב שההיתר הוא גם לשבת, ולכאורה יש לדחות דבריו, כמו שביארנו בפנים [ומה שדקדק הט"ז ממה שאסר הרמב"ם בהלכות שבת לטבול "כלים טמאים", ודקדק הט"ז שכוונתו דוקא לכלים טמאים גמורים, שנטמאו באב הטומאה, ולא לכלים שנטמאו בטומאה דרבנן או לכלים חדשים – לכאורה אין דיוקו מוכרח, ואפשר בהחלט להסביר שהכוונה

ג. כאמור, נאמרו בגמרא ד' טעמים לאיסור טבילת כלים, וביניהם טעמו של רבה: שמא יטלטל את הכלי ד' אמות ברה"ר, ואסור אפילו ביו"ט גזירה אטו שבת, וכן טעמו של רב יוסף: שמא יסחט את הכלי, ואסור אפילו בכלי שאינו בר סחיטה גזירה משום כלים בני סחיטה. והגמרא (יח.) הקשתה על רבה ורב יוסף מהברייתא המתירה להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה, ואם כדברי רבה ורב יוסף, שגוזרים גזירה לגזירה בטבילת כלים, מדוע אין גוזרים כלי שנטמא בולד הטומאה אטו כלי שנטמא באב הטומאה? ותוצה הגמרא: "ולד הטומאה היכי משכחת לה? גבי כהנים (שהרי ולד הטומאה הוא ראשון לטומאה, והכלי שנטמא ממנו הוא שני לטומאה, ושני לטומאה אינו מטמא חולין אלא תרומה, ששייכת רק אצל כהנים), כהנים זריזין הם". עכ"ד הגמרא. הרי לנו, שאם ולד הטומאה היה שייך גם בישראלים – היה אסור להטבילו ביו"ט אליבא דרבה ורב יוסף, גזירה משום כלי שנטמא באב הטומאה, וא"כ, כלים חדשים, ששייכים גם בישראלים – יש לאסור טבילתם אליבא דרבה ורב יוסף (אף אם חיוב טבילתם הוא רק מדרבנן). וכסברא זו כתב בשו"ת שאגת אריה (סימן נו בד"ה ומ"ש נ"ל לקיים), ונראה שלכך התכוון המאירי (ביצה יח: סד"ה יראה מסוגיא זו). ומכיון שהר"ף העתיק את טעמו של רב יוסף, והרא"ש הכריע כטעמו של רבה, יוצא שלפי שני עמודי הוראה, כלים חדשים אינם דומים לכלי שנטמא בולד הטומאה, ויש לאסור טבילתם בשבת ויו"ט.

ד. בגמרא (יח.) מובאות שתי ברייתות. ברייתא א': "כלי שנטמא מערב יום טוב – אין מטבילין אותו ביום טוב, ביום טוב – מטבילין אותו ביום טוב". וברייתא ב': "כלי שנטמא באב הטומאה – אין מטבילין אותו ביום טוב, בולד הטומאה – מטבילין אותו ביום טוב". ורש"י הביא ב' פירושים בעניין היחס שבין הברייתות. פירוש א' (אותו מקבל רש"י): יש להתיר בהתקיים אחת משתי הקולות, דהיינו: אם נטמא בולד הטומאה (אפילו מערב יו"ט) או אם נטמא ביו"ט (אפילו באב הטומאה). פירוש ב' (אותו דוחה רש"י): יש להקל רק בהצטרף ב' הקולות: נטמא ביו"ט בולד הטומאה. והנה, לפירוש השני,

גם לטמאים בטומאה דרבנן, ומה שהרמב"ם לא הזכיר איסור בכלים חדשים – זה משום שאין דרכו של הרמב"ם להזכיר דינים שאינם מפורשים בגמרא].

לכאורה אין להקל בטבילת כלים חדשים, כי אף אם נאמר שהם דומים לכלי שנטמא בולד הטומאה – יש להקל דוקא אם גם נטמא ביו"ט, ובכלים חדשים, מסתמא הם נתחייבו בטבילה מערב יום טוב.

אמנם, רוב הראשונים פירשו כפירוש הראשון. רש"י עצמו הקשה על הפירוש השני וקיבל את הראשון. וכן הרמב"ם (הלכות יו"ט פ"ד הי"ח) פסק כפירוש הראשון. וכ"פ המאירי (ביצה יח. ד"ה אע"פ שביארנו במשנה, וד"ה הדבר ידוע). וכן משמע מדברי השיטה מקובצת (ביצה יח. ד"ה רבא אמר), שכתב וז"ל: ומה שהתירו כלי שנטמא ביום טוב – לפי שעשאוהו כמכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב. וכלי שנטמא בולד הטומאה, כיון דאין הטומאה אלא מדרבנן – לא גזרו, לפי שאינו נראה כמתקן. ע"כ. ומשמע שכל אחת מהסברות עומדת בפני עצמה, ויש להתיר בנטמא ביו"ט אפילו באב הטומאה, ובנטמא בולד הטומאה אפילו מערב יו"ט. וכן נראה קצת מדברי הרשב"א (ביצה יז: ד"ה ושויין {הראשון}), שכתב וז"ל: ואין לתרץ... דהא ליתא, משום דהוה ליה כלי שנטמא בולד הטומאה, ומטבילין אותו אפילו ביו"ט. ע"כ. ולא כתב "משום דהו"ל כלי שנטמא ביו"ט בולד הטומאה". ושמא יש לדחות, שבאמת ההיתר הוא משום שגם נטמא ביו"ט, והרשב"א קיצר בלשונו (וראה בדף יח. {בד"ה כלי שנטמא באב הטומאה}), שהביא הרשב"א בסתמא את הפירוש הראשון, ואח"כ את הפירוש השני בשם: "רש"י ז"ל פירש משם אחרים". והרא"ה (ביצה יח. ד"ה ולד הטומאה, וד"ה תניא כוותיה דרב ביבי, וד"ה רבא אמר) כתב, שלטעם רבא (נראה כמתקן) מותר דוקא בנטמא בולד הטומאה וביו"ט (כפירוש השני), ולשאר הטעמים מותר אפילו באחד מהם (כפירוש הראשון).

וכיון שרוב הראשונים פירשו כפירוש הראשון – לא היה ראוי להקשות מסעיף זה בלבד, אולם חזי לאצטרופי לסניף לשאר הקושיות שכתבנו ושנכתוב עוד בס"ד.

ה. הזכרנו לעיל את סברת הרב המגיד (הלכות יו"ט פ"ד הי"ח), שטבילת כלים חדשים חמורה מטבילת כלים טמאים, משום שכלים טמאים ראויים לשימוש כלשהו בטומאתם (לטמא ולמי שאינו אוכל חוליו בטהרה), ואילו כלים חדשים אינם ראויים לשום שימוש קודם טבילה. ומשום כך יש לאסור טבילת כלים חדשים ביו"ט גם אם חיוב טבילתם הוא רק מדרבנן, ואין הם

דומים לכלי שנטמא בולד הטומאה. ולעיל גם ביססנו בס"ד את דברי הרב המגיד מכמה סוגיות.

1. הבאנו לעיל, שהרמב"ם חילק בטעם איסור טבילת כלים בין שבת ליו"ט, שבשבת נתן טעם שנראה כמתקן, וביו"ט נתן טעם גזירה שמא ישהה. ונראה שחילוק הטעמים גרם חילוק בדינים, ולכן ביו"ט מותר להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה ובשבת אסור. ודננו לעיל מדוע הטעם "נראה כמתקן" אינו שייך ביו"ט, ואחת ההצעות שהעלינו היא שמשום מצות הטהרה ביו"ט היה ראוי להתיר טבילת כלים, ולא לאוסרה משום שהיא נראית כתיקון, ורק מצד "שמא ישהה" יש לאוסרה ביו"ט, שזה דוקא מחזק את מצות הטהרה ברגל, שיזדרזו כולם להטביל כליהם לפני הרגל ולא יחכו לרגל עצמו. ולפי הצעה זו, אם לא היתה מצות טהרה ברגל היו אוסרים טבילת כלים ביו"ט משום "נראה כמתקן", וא"כ, היה אסור להטביל גם כלי שנטמא בולד הטומאה. ומכיון שלגבי טבילת כלים חדשים לא שייכת מצות הטהרה ברגל – לכאורה יש לאסרם ביו"ט משום תיקון, ולאסור גם אם חיוב טבילתם הוא רק מדרבנן.

ונלע"ד, שבהצטרף כל הני טעמי תריצי, אין לסמוך כלל על הסברא להתיר טבילת כלים חדשים משום שהיא מדרבנן, לא ביו"ט וכ"ש לא בשבת. ואף את"ל שעדיין נשאר צל צילו של ספק בזה, לכאורה אין ספק זה יכול להוציא מידי ודאן של הראשונים הרבים שהזכרנו לעיל, שאסרו להטביל כלים חדשים אפילו ביום טוב.

סברות נוספות שנאמרו להתיר טבילת כלים חדשים

ומצינו סברות נוספות באחרונים להתיר טבילת כלים חדשים בשבת ויו"ט. הבה"ל (סימן שכג סעיף ז ד"ה מותר) הביא את קושיית הפמ"ג, מדוע השו"ע התיר להטביל כלי מתכות בשבת, והלא הרמב"ם בהלכות שבת אסר טבילת כלים טמאים בטומאה דאורייתא משום מתקן, ולפי זה יש לאסור גם טבילת כלי מתכות חדשים, שחיובם מדאורייתא, משום מתקן! ותרץ הבה"ל וז"ל: ולענ"ד אפשר דסבירא ליה, דבזה לא שייך מתקן, כיון דאף אם ישתמש בהכלי בלי טבילה – ג"כ אין המאכל נאסר בדיעבד לכו"ע, ודמי זה למה דאיתא שם

דמטבילין מגב לגב, ופירש שם הרמב"ם בפירוש המשנה, דכלי שטבלו לשם חולין, דקי"ל דאסור להשתמש בה תרומה עד שיטבילנו לשם תרומה, אפ"ה מותר להטביל טבילה זו ביום טוב, כיון דבעצם הכלי זו טהורה, ואינה להסיר הטומאה כי אם בשביל תוספת טהרה, על כן לא מיקרי זו בשם מתקן. והכי נמי הטבילה בכלים חדשים – איננה להסיר הטומאה, כי לא נטמאה, ורק בשביל שיצאה מרשות גוי ובאה לקדושת ישראל הצריכה התורה טבילה, וכדאיתא בירושלמי, ומן התורה אין שום איסור להשתמש בה, ואפילו רבנן שאסרו להשתמש בה עד שיטבילוה – עכ"פ אין המאכל נאסר לכו"ע, על כן לא מיקרי זה בשם מתקן. כן נראה לענ"ד להטעים סברת השו"ע מפני חומר הקושיא. עכ"ל. כלומר, טבילת כלים חדשים אינה נחשבת תיקון, כי גם אם האדם ישתמש בכלי בלי טבילה – המאכל אינו נאסר, בשונה מכלים טמאים, שאם ישתמש בהם בלא טבילה – המאכל ייאסר.

וסברא נוספת כתב הגרע"י זצ"ל בחזון עובדיה (שבת ד' עמ' תלח), וז"ל: ויש להוסיף עוד, שבנדון טבילת כלים חדשים, שיש להם בלאו הכי תקנה להשתמש בהם בלי טבילה, על ידי שיתנם לגוי במתנה ויחזור וישאלם ממנו, כמו שכתב המרדכי, אם כן אין בהטבלת כלים תיקון כל כך, ולא דמי להטבלת כלים טמאים שאין להם תקנה בלי טבילה⁴⁴. לכן לדידן יש לסמוך על המתירים להטבילם בשבת, ואף לדידהו (לאשכנזים) אין לאסור להשתמש בהם בשבת לאחר טבילתם. וכן מצאתי להגאון ר' יצחק טאייב בערך השולחן (סוף סימן שכג) שכתב טעם זה להתיר בדיעבד, והביא ראיה לזה ממה שכתבו התוספות סוכה (כג:), דאי הוה שרי למיכל על ידי תנאי שאני עתיד להפריש, אין ראוי לקנסו אפילו עבר ותיקן. ע"ש. והכי נמי כאן כיון שיכול ליתנו לגוי במתנה ויחזור וישאלנו, לא חשיב מתקן כל כך. עכ"ד הגרע"י. וסברא זו מצאתי גם בדברי הגר"י קאפח, שכתב (בביאורו לרמב"ם הלכות יו"ט, פ"ד סקל"ו, עמ' קטז) וז"ל: וכבר העירותי, כי לדעתי ודאי דפליג רבנו (הרמב"ם), וסובר שטבילת כלים חדשים מותרת, ואפילו בשבת, ועדיפי

⁴⁴ בחזון עובדיה נוסף כאן: "וכן כתב הגאון מהר"י טייב בערך השולחן (סי' שכג סוף סק"ו)". אולם נראה שהשתרבב לכאן בטעות, כי לקמן בסמוך הוא חוזר ומציין לדברי הערך השולחן.

מכלים שנטמאו בולד הטומאה, ולא הוי מתקן, כיון שאפשר להפקיע טבילה זו ע"י שיתנם לגוי ויחזור וישאלם ממנו בשאלה בלבד. ע"כ.

נראה שקשה לסמוך על סברות אלו

אולם, נראה שקשה מאד לסמוך על סברות אלו, כי אף אם היו סברות אלו מתיישבות היטב על הלב – לא היינו יכולים לסמוך עליהם, משום שכל הראשונים שדיברו בנושא זה (הרשב"א, המאירי, הרא"ש וסיעתם הגדולה שהזכרנו לעיל) כתבו בפשיטות לדמות טבילת כלים חדשים לטבילת כלים טמאים, ולא עוד אלא שהמגיד משנה כתב שכלים חדשים חמורים מכלים טמאים, ולא מצאנו מי שכתב להתיר טבילת כלים חדשים אלא "יש אומרים" שהובאו בארחות חיים ובכלבו (ושניהם ממחבר אחד, וכנ"ל בהערה), והארחות חיים והכלבו עצמם סתמו לאסור. וא"כ, איך מסברא דידן נחדש שכלים חדשים קלים מכלים טמאים, ונסמוך על זה להתיר טבילתם, כנגד כל הראשונים שסברו איפכא?

ובאמת שיש להשיב על הסברות הנ"ל. הנה, מה שכתב הבה"ל, שטבילת כלים חדשים לא חשיבא תיקון משום שמדאורייתא אין איסור להשתמש בהם לפני טבילה, ואפילו רבנן שאסרו להשתמש בהם לפני טבילה – עכ"פ אין המאכל נאסר בדיעבד, ולכן אין זה נחשב תיקון, לכאורה סברתו קשה, שהרי בכל מקום העניין של "תיקון" הוא יצירת אפשרות שימוש, וכמו עיקר איסור תיקון כלי, שהוא הכנת כלי באופן שיהיה אפשר להשתמש בו. וכן בכל מקום שאסרו משום תיקון, כמו הפרשת תרומות ומעשרות ומיעוט ענבי הדס (סוכה לג:), לכאורה העניין הוא, שאחרי ה"תיקון" מותר לאכול את הפירות המעושרים וההדס ראוי לצאת בו ידי חובת המצוה. וא"כ, גם טבילת כלים חדשים, שיוצרת אפשרות שימוש – יש בה משום תיקון.

ומה שכתב לדמות טבילת כלים חדשים ל"טבילת מגב לגב" – לכאורה אינם דומים כלל. הנה, לפירוש רש"י, טבילת מגב לגב היא טבילה שאינה חיוב מן הדין אלא מצד חומרא, וברור שטבילת כלים חדשים היא חיוב גמור מן הדין. ואף לפירוש הרמב"ם, לכאורה טבילת מגב לגב הותרה משום שהיא אינה חיוב מן התורה אלא רק מעלה דרבנן, ואין בזה עניין כלל לשאלה אם המאכל נאסר בדיעבד או לא. וא"כ, טבילת כלים חדשים, שחיוב טבילתם הוא מדאורייתא

לדעת הרבה פוסקים ומרן השו"ע, אינה דומה כלל לטבילת מגב לגב, וכבר הארכנו לעיל שאין לסמוך בנ"ד על סברת האומרים שטבילת כלים דרבנן, מכמה טעמים.

עוד יש להזכיר, דלעיל הבאנו שרוב הראשונים גרסו: "ומטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה ביום טוב", ולענ"ד כוונתן להתיר ביו"ט דוקא ולא בשבת. וכן נלע"ד להכריע להלכה.

ולגבי הסברא שכתב הגרע"י, שאין תיקון בטבילת כלים חדשים משום שיש תקנה ע"י מתנה לגוי, ראה בשו"ת שאגת אריה (סוף סימן נו), שהעלה סברא זו ודחה אותה בכמה דחיות. ולענ"ד יש להוסיף ולדחות סברא זו גם מהא דאיתא בביצה (ט ר.): "אבוא דשמואל אמר: גלגל עיסה מערב יום טוב – אין מפריש ממנה חלתה ביום טוב". ואמרה הגמרא: "לימא פליגא דשמואל אדאבוא, דאמר שמואל: חלת חוצה לארץ – אוכל והולך ואחר כך מפריש" (ופרש רש"י: אלמא הפרשתה שלא לצורך היא, ולא הויא הפרשה, והמפריש ביום טוב – אינו כמתקן דלתסר כשאר הגבהת תרומה דגזור בה רבנן מפני שנראה כמתקן)! ודחתה הגמרא: "אמר רבא: מי לא מודה שמואל שאם קרא עליה שם שאסורה לזרים?" (ופרש רש"י: אלמא שם תרומה עליה, ואיתא בכלל "אין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב"). ע"כ. הרי, שאע"פ שיש תקנה לאכול בלי להפריש חלה, אם מפריש – הוא בכלל גזירת הפרשת תרומות ומעשרות, משום שסוף סוף שם תרומה עליה. וא"כ גם בנ"ד, למרות שיש תקנה להיפטר מהטבילה, אם בכל זאת הטביל – שם טבילה עליה, והרי היא בכלל גזירת טבילת כלים.

ועוד נראה מסברא, שיש לחלק בין חלת חו"ל, שיכול האדם לאכול ממנה בלי לעשות שום פעולה כלל, רק שיפריש חלה אחרי יו"ט, ובזה היתה הוה אמינא שגם אם הוא מפריש ביו"ט – אין זה תיקון, לבין טבילת כלים, שהתקנה לתת לגוי במתנה היא בד"כ מורכבת יותר מטבילת הכלים עצמה, ובזה אין צד לומר שהואיל ויש תקנה בנתינה לגוי הטבילה אינה נחשבת תיקון.

ומה שהסתייע הגרע"י מדברי הערך השולחן שכתב סברא זו לגבי דיעבד, אנכי הרואה בספר ערך השולחן בפנים, שכתב להדיא דאין סברא זו מועילה אלא לגבי דיעבד, אבל לגבי להטביל לכתחילה – אין לסמוך כלל להתיר עפ"י סברא זו, והביא הערך השולחן את הראיה שכתבתי לעיל מהגמרא בביצה (ט). ולענ"ד גם

לגבי דיעבד קשה לסמוך על סברא זו להתיר, מהטעם שכתבתי לעיל, שנתינה לגוי במתנה בד"כ יותר מורכבת לביצוע מהטבילה עצמה, ואיך נאמר שהטבילה אינה נחשבת תיקון משום שיכול היה להיפטר ממנה ע"י נתינה לגוי? ואין זה דומה כלל לדברי התוספות שהביא הערך השולחן, ששם הפרשת תרו"מ ע"י תנאי אינה מורכבת יותר מהפרשת תרו"מ רגילה.

והערך השולחן עצמו כתב שהרשב"א (עבודת הקודש בית מועד שער ג סימן ד) אוסר להשתמש בכלים אף בדיעבד, ולענ"ד אין סתירה לדבריו מדברי התוספות, ולכן נראה שכן יש לנקוט.

ה. הכרעות האחרונים בסוגיא ומסקנה

הכרעות האחרונים בסוגיא

כאמור, דעת השו"ע היא להתיר טבילת כלים מעיקר הדין. אולם הרמ"א בדרכי משה (הקצר, סימן שכג ס"ג) כתב לאסור מן הדין. ולכן באופן כללי פוסקי ספרד נטו להקל בזה ופוסקי אשכנז להחמיר. אולם, אין זה מוחלט, כי מצאנו גם לפוסקי אשכנז שהקלו בזה. הכתב סופר (סימן סט) העלה, דכיון דמילתא דרבנן היא, כל המקל בזה – לא הפסיד. והמשנה ברורה (סימן שכג סק"ג) כתב, שאם יש לו ספק אם הכלי צריך טבילה, ואינו יכול לפטור את עצמו מהטבילה ע"י תחבולות (כמו נתינה לגוי במתנה) – יכול לסמוך על דעת השו"ע להטבילו. ועוד כתב המשנ"ב, שבדיעבד שהטביל את הכלי – אפשר דמותר להשתמש בו, כיון שיש מתירים לכתחילה. וכ"כ עוד כמה מפוסקי אשכנז. ולעומת זאת, מצאנו גם לפוסקי ספרד שהחמירו בזה. מדברי הערך השולחן נראה שהחמיר בזה, כי בכל דבריו מראה פנים רק לאיסור ולא להתיר, וגם הזבחי צדק (סימן קכ סעיף פט) כתב להחמיר⁴⁵. ויש לציין שגם מרן השו"ע עצמו כתב שעדיף לצאת מהמחלוקת, ולתת לגוי במתנה, כדי שלא יצטרך להטביל.

⁴⁵ אולם, הוא כתב כן משום שלדעתו השו"ע חזר בו, וכבר הוכחנו לעיל באורך בס"ד שהשו"ע לא חזר בו כלל וכלל.

מסקנה

ולהלכה נראה, שיש לאסור טבילת כלים חדשים בין בשבת ובין ביו"ט, כיון שהראשונים (הרשב"א, הרא"ש, הארחות חיים, המאירי, המרדכי והטור) כתבו לאסור בזה בין בשבת ובין ביו"ט, ולא מצאנו ראשון שהתיר בפירוש מלבד ה"יש אומרים" שהוזכרו בארחות חיים, וכל הסברות שהוזכרו להתיר הן רעועות וחלשות. ולגבי דיעבד, לענ"ד יש לקיים דברי המשנה (תרומות פ"ב מ"ג): "המטביל כלים בשבת, שוגג – ישתמש בהם, מזיד – לא ישתמש בהם". וכמו שפסק הרשב"א (עבודת הקודש בית מועד שער ג סימן ד). אמנם יש פוסקים שמתירים לכתחילה להטביל, ומבואר באחרונים שכל דבר שיש מתירים לעשותו לכתחילה – בדיעבד אין לקנוס ולאסור משום מעשה שבת (ראה משנ"ב סימן שיח סק"ב). אולם, מ"מ זהו רק במקרה של ספק, אך כפי שהתבאר לעיל באריכות, לענ"ד הדבר אסור באופן ברור, ולכן יש להחמיר אפילו בדיעבד. ומ"מ, ביו"ט, שיש פנים להתיר בדעת הרמב"ם⁴⁶ – בזה יש מקום להתיר בדיעבד. ועדיין אין זה ברור לי, משום שרוב הראשונים חולקים על הרמב"ם בזה⁴⁷, וגם בדעת הרמב"ם יש מקום לאסור⁴⁸. ומיהו, יש לציין שברוב המקרים יהיה מותר להשתמש בכלים בדיעבד, משום שאין זה מצוי שמישהו ילך ויטביל כלים בשבת בשאט נפש, אלא בד"כ אם המצא ימצא מישהו שיטביל כלים בשבת – זה משום שהוא חשב שהדבר מותר, או מחמת חסרון ידיעה או מחמת שסמך על דברי השו"ע שהתיר, וא"כ הו"ל מטביל כלים בשוגג, שבדיעבד מותר להשתמש בהם, כמבואר במשנה הנ"ל. וכ"ש

⁴⁶ הן מצד שלא שייך כאן החשש שמא ישהה ויכנס ליו"ט בטומאה, והן מצד שטבילת כלים דרבנן לדעת הרמב"ם ודמו לכלי שנטמא בולד הטומאה.

⁴⁷ או שסוברים שטבילת כלים דאורייתא, או שסוברים שאיסור טבילת כלים ביו"ט הוא מצד מחזי כמתקן ולא מצד שמא ישהה, או שסוברים כרבה ורב יוסף, שמה שהתרנו כלי שנטמא בולד הטומאה – הוא משום שבד"כ הוא נוהג רק אצל כהנים, שזריזים הם, אבל בכלים חדשים, שנוהגים בכל ישראל – אין להתיר.

⁴⁸ או מצד שבכלים חדשים, שאינם ראויים לכלום – שייך איסור מתקן גם ביו"ט ואע"פ שהם מדרבנן, או מצד שמה שהתרנו את איסור התיקון ביו"ט – הוא רק בגלל מצות הטהרה ברגל, וממילא בכלים חדשים, שאין בהם את מצות הטהרה ברגל – יש לאסור גם ביו"ט משום מתקן, וכמו בשבת.

אם הוא נוהג בכל ענייניו כפוסק מסוים ואותו הפוסק מתיר להטביל כלים בשבת, שבזה יש לומר דאין בידו עוון כלל, וכמו שביאר מו"ר שליט"א בטל חיים (כללי הוראה סוף עמ' שטז) בדעת הרשב"א, ופסק מו"ר שליט"א (שם עמ' שכז) שניתן לנהוג כשיטת הרשב"א

סיכום

במשניות בשבת ובביצה מבואר שאסור להטביל כלים טמאים בשבת וי"ט. ונתנו לזה האמוראים (בגמרא בביצה) ד' טעמים: א. גזירה שמא יוליך את הכלי ד' אמות ברה"ר, ג. גזירה שמא יסחוט את הכלי, ג. גזירה שמא ישהה, ד. נראה כמתקן כלי.

הרי"ף הביא רק את הטעמים דשמא יסחוט ושמא ישהה, ודייק מכך הרא"ש שהרי"ף מתיר טבילת כלים חדשים בשבת וי"ט. אולם, בס"ד הוכחנו שאין לדייק כן מדברי הרי"ף, מכמה טעמים.

הרמב"ם בהלכות שבת כתב את הטעם שנראה כמתקן, ובהלכות יו"ט כתב את הטעם שמא ישהה (וביארנו כוונתו: שמא ישהה טבילת הכלי עד יו"ט, ונמצא נכנס ליו"ט כשהכלי טמא). ולדבריו נראה שיש לאסור טבילת כלים חדשים בשבת ולהתיר ביו"ט. אולם, ראינו סברות לפיהן הרמב"ם יאסור טבילת כלים חדשים גם ביו"ט.

לעומת הרמב"ם והרי"ף, שיש צדדים בדבריהם, ראשונים רבים כתבו להדיא שאסור להטביל כלים חדשים בשבת וי"ט, הלא המה: הרשב"א, הרא"ש, המאירי, המרדכי והטור. והארחות חיים כתב בסתם לאסור, ושיש מתירים. וכן הוא בכלבו.

השו"ע התיר להטביל כלים חדשים בשבת וי"ט, בהסתמך על זאת שכן היא דעת הרי"ף והרמב"ם. אולם, לפי מה שביארנו, אין זה ברור כלל שהרי"ף והרמב"ם מתירים (ולענ"ד משמע יותר שהם אוסרים, ועכ"פ בשבת), וכיון שכל הראשונים שדיברו בנושא סתמו לאסור, לענ"ד נראה ברור שכן יש לנקוט, ואין הספק שבדעת הרי"ף והרמב"ם מוציא מפשיטותם של הראשונים האחרים שאסרו להדיא.

הזכרנו סברות נוספות שנאמרו להתיר טבילת כלים חדשים [א-טבילת כלים חדשים היא מדרבנן לדעת הרמב"ם, ודמי לכלי שנטמא בולד הטומאה שמותר להטבילו ביו"ט. ג-אם השתמשו בכלים החדשים קודם טבילה – המאכל לא נאסר, ולכן אין טבילה זו נחשבת תיקון, ודמיה לטבילת "מגב לגב". ג-טבילת כלי חדש אינה נחשבת תיקון, כיון שאפשר להשתמש בכלי ללא טבילה, ע"י נתינת הכלי במתנה לגוי], ובס"ד הוכחנו שאין לסמוך כלל על סברות אלו. להלכה העלינו שאסור להטביל כלים חדשים בין בשבת ובין ביו"ט, ואם עבר והטביל בשבת, בשוגג – מותר להשתמש בהם, ובמזיד – אסור להשתמש בהם. וביו"ט יש צד להתיר אפילו במזיד, אולם אני חוכך להחמיר בזה. ומ"מ בד"כ דיון זה לא יהיה רלוונטי, משום שבד"כ מי שמטביל כליו בשבת או ביו"ט – עושה זאת מחמת חוסר ידיעה או מפני שהוא סומך על השו"ע או פוסקים אחרים שמתירים בזה, והו"ל מטביל כליו בשוגג, שבדיעבד מותר להשתמש בהם.